

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Zagreb, 3. travnja 2014.

**ČLANCI O JEZIČNOJ KULTURI I JEZIČNOM PURIZMU
U ČASOPISU *JEZIK* OD XXI. DO XL. GODIŠTA**

Mentor:

Dr. sc. Marko Samardžija, red. prof.

Studentica:

Maja Purković

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Jezična kultura i purizam.....	6
2.1. Teze Praškog lingvističkog kruga.....	6
2.2. Deset jezičnih zapovijedi	10
2.3. Elastična stabilnost	13
2.4. Jezični purizam	13
2.4.1. Fonologija	14
2.4.2. Morfologija	14
2.4.3. Sintaksa	15
2.4.4. Leksička semantika	15
2.4.5. Frazeologija	15
2.5. Leksički purizam	15
2.5.1. Posuđenice	15
2.5.2. Internacionalizmi	16
2.5.3. Prevedenice	16
2.5.4. Novotvorenice.....	17
2.5.5. Dijalektizmi	18
2.6. Vrste purizma.....	18
3. Purizam kao problem u jezičnom planiranju.....	20
4. <i>Jezik</i> od XXI. do XL. godišta	21
4.1. Jezična kultura i purizam u <i>Jeziku</i>	21
4.1.1. Radoslav Katičić o purizmu.....	21
4.1.2. Radoslav Katičić o jezičnoj kulturi.....	22
4.1.3. Zlatko Vince o purizmu i funkcionalnosti	24
4.1.4. Stjepan Babić o standardizaciji.....	25

4.2. Anglizmi (tuđice).....	26
4.2.1. Šou	29
4.2.2. <i>Grape-fruit</i>	31
4.2.3. Kambek.....	31
4.2.4. Hoverkraft.....	32
4.2.5. <i>Body scanner</i>	32
4.2.6. <i>Hardware</i>	32
4.2.7. Konzalting.....	33
4.2.8. Sida ili AIDS.....	33
4.2.9. <i>Duty free shop</i>	34
4.3. Nazivlje.....	34
4.3.1. Zatiranje hrvatskog nazivlja.....	34
4.3.2. Milica Mihaljević i Igor Čatić o terminologiji.....	35
4.3.3. Juraj Božičević o stručnom nazivlju.....	36
4.3.4. Računalno nazivlje.....	37
4.3.5. Nazivlje iz područja mjerenja	38
4.3.6. Kemijsko nazivlje	38
4.3.7. Prometno nazivlje	39
4.3.8. Glasnički nazivi	39
4.4. Ostali puristički problemi i rješenja.....	40
4.4.1. Tijek teče, tok stoji.....	40
4.4.2. Spašavanje i spasavanje	41
4.4.3. Rubljoper i peračica	41
4.4.4. Očale i naočale.....	42
4.4.5. Perivoj i park.....	42

4.4.6. Tisuća i hiljada.....	43
4.4.7. Četvorni metar	44
4.4.8. Staratelj	44
5. Zaključak.....	45
Literatura	47

1. Uvod

Jezik „nije samo element identiteta, nego i sredstvo komunikacije“ (Wright 2010: 45) pa jezična politika podrazumijeva planiranje statusa što se „odnosi se na izbor varijeteta koji će postati službenim jezikom ili jezicima države, posebno medijem njenih institucija“ (Wright 2010: 41) te planiranje korpusa koje, među ostalim, uključuje i standardizaciju.¹ Standardizacija jezika postaje sve učestaliji predmet jezikoslovnih proučavanja krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina 20. stoljeća. Kultiviranje jezika i jezična kultura ističu posebnu narav standardnog jezika, a upravo o toj njegovoj posebnoj naravi govore pripadnici Praške škole u *Tezama Praškog lingvističkog kruga* objavljenima 1929. godine. Autor je poglavlja u kojemu se iznose problemi i postavke standardnoga jezika Bohuslav Havránek. On se opsežnije bavi istom temom i u svojim kasnijim djelima, a u *Tezama* upozorava da je sama kulturna i civilizacijska uloga standardnoga jezika odgovorna za povećanje i intelektualizaciju rječnika standardnog jezika (usp. Vachek 1966: 97). „Rječnik je slobodna cjelina neograničenog broja jedinica i stoga je mnogo neodređeniji i pokretniji, a to znači da može mnogo slobodnije primiti nove jedinice – riječi i značenja, ali jednako tako i izgubiti stare riječi i stara značenja.“ (Filipović 1978: 138)

„Svaki se standardni jezik izgrađuje u procesima koji su idejno i psihički opterećeni shvaćanjima i postupcima što bi se mogli nazvati purizmom, iako ih tako ne nazivamo. Za purizam je bitna apriorna predodžba o poželjnom i nepoželjnome, agresivna nekritičnost u težnjama da se ostvari taj ideal jezika [...] i nepoštivanje stilističkih i funkcionalnih kriterija u vrednovanju pojedinih elemenata supstancije.“ (Brozović 1970: 49)

Prema tome purizam je usko povezan s preskripcijom, a za njom se „poseže kao za sredstvom održanja solidarnosti i međusobne razumljivosti kako bi se preduhitriло pucanje jezične zajednice. Solidarnost se održava stabilnošću i dogovorom o normama, te međugeneracijskim kontinuitetom svjesna nadgledanja usvajanja jezika kod djece.“ (Wright 2010: 46)

U provođenju purističkih mjera važno je imati na umu sinkronijsku i dijakronijsku perspektivu. Pražani često naglašavaju kako se sinkronija ne smije povezivati sa statikom jer

¹ Podjelu usp. s RICENTO, Thomas. *Povijesna i teorijska razmatranja unutar jezične politike i planiranja*

čak ni uz sinkronijsko proučavanje određenog jezičnog razdoblja nećemo se susretati sa statičnim, homogenim materijalima. U svakom stupnju razvoja u jeziku postoje elementi koji su na rubu nestajanja, ali i oni koji tek ulaze u jezik. Dakle, osim čvrste jezgre, svaki jezični sustav ima i periferne elemente koji ne moraju u potpunosti slijediti pravila i tendencije jezgre. Ova zamisao o perifernim elementima sustava razmatrala se sa sve većim zanimanjem (usp. Vachek 1966: 27). O tome govori i Stjepan Babić u članku o standardizaciji književnog jezika kad kaže da neki elementi jednostavno ispadaju iz jezičnog sustava jer postanu marginalni (usp. Babić 1988: 67). Purizam je sastavni dio standardizacije jer je to jedan od načina da se odredi koji će od mogućih oblika postati dio standardnog jezika, a koji će biti marginaliziran ili će se potpuno izgubiti iz jezika.

Josef Vachek donosi kratku, njegovim riječima, općepoznatu definiciju purizma: „As is commonly known, puristic tendencies consist in an effort to make a language, especially its stock of words and phraseology, 'clearer', i.e. free from alien elements.“² (1966: 38) te je popraća osobnim stavom, koji ponovno naglašava kao općepoznatu istinu, o tome kako je purizam zapravo više štetan nego koristan: „It is quite clear, of course, that puristic tendencies have, as a rule, caused more harm than good to any language, if for no other reason than that they weaken the cultural and civilizational ties binding together languages and the peoples using them.“³ (*id.*: 38)

Dakako, razmotrit ćemo i druge definicije purizma, kao i stavove o njegovoj svrhovitosti te ćemo analizirati članke od XXI. do XL. godišta u časopisu *Jezik* objavljujane od 1974. do 1992. godine za vrijeme uredništva Stjepana Babića. Nakon općenitog dijela u kojemu će se opširnije govoriti o jezičnoj kulturi i purizmu, započet ćemo analizu izabranih članaka navedenih godišta *Jezika*. U tome su Katičićeva dva članka ključna za ovu temu *O purizmu* i *Jezična kultura* početna točka, nakon čega će uslijediti članci s konkretnim primjerima primjene purizma.

² Opće je poznato da purističke tendencije sačinjavaju naponi da se jezik, osobito njegov inventar riječi i frazeologija, učine „jasnijim“, tj. slobodnim od stranih elemenata.

³ Poprilično je jasno, naravno, da su purističke tendencije, u pravilu, izazvale više štete nego koristi bilo kojemu jeziku, ako ni po čem drugom, onda bar zato što su oslabile kulturne i civilizacijske veze koje su povezivale jezike i narode koji se njima koriste.

2. Jezična kultura i purizam

Nakon mladogramatičara koji su proučavali samo povijesni razvoj standardnog jezika, Bohuslav Havránek ističe njegovu funkcionalnost te navodi kako je rječnik standardnog jezika taj koji ga najjasnije razlikuje od ostalih nestandardnih jezičnih struktura (usp. Vachek 1966: 96-97). Havránekovi stavovi o standardnom jeziku potječu još iz *Teza Praškog lingvističkog kruga* u kojima navodi i to da je sama kulturna i civilizacijska uloga standardnoga jezika odgovorna za povećanje i intelektualizaciju njegova rječnika (usp. Vachek 1966: 97). Najvažniji je zaključak Havránekove analize prema Josefu Vacheku (usp. 1966: 99) to da je *laissez-faire* stav u problematici standardnog jezika, koji je vladao europskom lingvistikom sve do tridesetih godina 20. stoljeća, nedopustiv. Bohuslav Havránek smatra kako lingvisti ne bi trebali samo imati mogućnost baviti se normalizacijom standardnoga jezika nego bi to trebao biti njihov glavni zadatak. Oni su ti koji bi trebali predlagati kojim jezičnim elementima treba dati prednost kao prikladnijima za taj sustav pred onima koji nisu funkcionalno opravdani (usp. Vachek 1966: 99).

2.1. Teze Praškog lingvističkog kruga

Članovi Praškog lingvističkog kruga iznijeli su svoje teze na Prvom međunarodnom slavističkom kongresu u Pragu 1929. godine. *Teze* su kasnije objavljene u prvom svesku novonastale publikacije *Travaux du Cercle Linguistique de Prague* (Vachek 1966: 9). Razdoblje od 1929. do 1939. godine često se naziva klasičnim razdobljem Praške škole (*id.:* 11).

Već je navedeno kako je Bohuslav Havránek svoje stavove izložio još u praškim *Tezama*. Ovo će poglavlje pružiti detaljniji uvid u njegov rad na *Tezama*, ali će donijeti i ostale standardološke teze na kojima su radili Roman Jakobson, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj, Vilém Mathesius, Pjotr Grigorijevič Bogatirjov, Nikolaj Durnovo, Jan Mukařovský i Vladimír Dmitrijevč Savickij u izvornom redoslijedu, kako bi se dobio bolji uvid u širi kontekst.

Autor je prve teze Roman Jakobson, a ona se odnosi na poimanje jezika kao sustava funkcija. „Sa funkcionalnog stanovišta jezik predstavlja sistem sredstava izražavanja koja imaju određenu svrhu“ (Mukařovský 1986: 155). Jakobson govori o povezanosti sinkronije i dijakronije, odnosno kako jedna ne isključuje drugu. Naime, bit se jezičnog sustava može shvatiti samo sinkronijskom analizom suvremenog jezika. Ako sinkronijska lingvistika

analizira elemente jezičnog sustava kroz njihove funkcije, ni promjene u jeziku ne mogu se analizirati bez obzira na sustav jer je upravo on podvrgnut tim promjenama. Dakle, ni dijakronijska lingvistika ne može bez pojmova sustava i funkcija. (usp. Mukařovský 1986: 155) S druge strane, sinkronija kao i dijakronija u sebi sadrřava pojam evolucije jer „i u sinhronijski shvaćenom odseku postoji svest o stadijumu koji nestaje, kao i o aktuelnom i nastupajućem stadijumu“ (Mukařovský 1986: 156). Završni argument Romana Jakobsona kojim uvjerava u međuovisnost sinkronije i dijakronije glasi: „[...] stilistički elementi, doživljavani kao arhaizmi, kao i razlikovanje produktivnih i neproduktivnih oblika, jesu dokazi dijahronijskih pojava, koje se ne mogu isključiti iz sinhronijske lingvistike.“ (Mukařovský 1986: 156)

U trećoj tezi o književnom jeziku govori Bohuslav Havránek. Navodi vanjske čimbenike stvaranja književnog jezika - političke, socijalno-ekonomske i religiozne uvjete koji, doduše, ne mogu objasniti zašto i u čemu se književni jezik razlikuje od narodnog jezika, ali mogu objasniti zašto književni jezik potječe baš iz nekog narječja te zbog čega je nastao i ustalio se u određenom razdoblju (usp. Mukařovský 1986: 164). S jedne strane, književni je jezik konzervativan u gramatičkom i fonološkom sustavu, a s druge strane, u rječniku je stvaralački nastrojen (*id.*: 164). Književni se jezik od narodnoga razlikuje upravo po ulozi koju ima, a ta je da „izražava kulturni i civilizacijski život (funkcionisanje i rezultate naučnog mišljenja, filozofsko-religioznog, socijalno-političkog i administrativno-pravnog)“ (Mukařovský 1986: 164). Uz sve uloge i zadatke koje jezik ima, njegov se rječnik širi i mijenja, odnosno intelektualizira jer

„potreba izražavanja stvari koje nemaju neposredan odnos prema realnom svijetu, kao i novih stvari, zahteva nove izraze, koje narodni jezik nema ili ih nije do tada imao; takođe i potreba izražavanja poznatih stvari iz realnog života, tačno i sistematski, vodi ka stvaranju reči – pojmova, ka izrazima pogodnim za logičke apstrakcije i ka tačnijem određivanju logičkih kategorija sredstvima jezika“ (Mukařovský 1986: 164).

Intelektualizacija se ne odnosi samo na riječi, odnosno apstraktne pojmove, nego i na sintaktičke forme te se iskazuje i „povišenom kontrolom (cenzurom) emocionalnih elemenata (kultura eufemizama)“ (*id.*: 164). Bohuslav Havránek kaže kako je u razvoju književnog jezika povećana uloga svjesne intencionalnosti koja se odražava kroz „različite forme jezičkog reformatorstva (naročito purizma), jezičku politiku, dosledniji obzir prema jezičkom

ukusu doba (jezička estetika u svojoj vremenskoj promjenljivosti)“ (*id.*: 165). Govorni je jezik manje udaljen od narodnog jezika nego pisani jezik, ali i tu postoje nijanse. Naime, jezik javnog govora, predavanja i sl. udaljeniji je od narodnog jezika nego dijalozi (usp. Mukařovský 1986: 165). „Za književni jezik karakteristično je, s jedne strane, *nastojanje na ekspanziji*, funkciji 'koiné', a s druge strane *nastojanje da postane znak monopola vladajuće klase*“. (Mukařovský 1986: 165)

Sljedeće poglavlje treće teze, na kojemu surađuju Roman Jakobson i Jan Mukařovský, govori o pjesničkom jeziku. Pjesnički jezik i jezik komunikacije ne smiju se poistovjećivati ni na kojoj razini (*id.*: 165). Pjesnički se rječnik odvaja ili od dane pjesničke tradicije ili od jezika komunikacije, a „neuobičajene reči“ (Mukařovský 1986: 167) pod kojima podrazumijeva neologizme, barbarizme, arhaizme i druge, značajne su samim time što se odvajaju od jezika komunikacije te su upečatljivije i time zanimljivije jer nisu uobičajene u svakodnevnoj komunikaciji. Navode kako je organizacijska karakteristika pjesničkog jezika usmjerenost na verbalno izražavanje (*id.*: 169), a organizacijska karakteristika umjetnosti je usmjerenost na sam znak, a ne na ono što se označava (*id.*: 168).

Nikolaj Sergejevič Trubeckoj iznosi osmu tezu, a u njoj govori o metodološkim problemima slavenske leksikografije. Za rječnik kaže da to „nije samo puki skup velikog mnoštva pojedinih reči, već složeni sistem reči, u kojem se sve reči nalaze u međusobnom odnosu i jedna drugu uzajamno isključuju“ (Mukařovský 1986: 174). „[...] odrediti mesto, koje reč zauzima u leksičkome sistemu, moguće je samo ako poznamo strukturu tog sistema“ (*id.*: 174), a „leksički sistemi su mnogo složeniji i obimniji od morfoloških sistema, tako da lingvistima verovatno nikada neće poći za rukom da ih organizuju sa onakvom jasnoćom i preglednošću, sa kojom se mogu organizovati morfološki sistemi“ (*id.*: 175). „Svaki jezik u svakom razdoblju poseduje vlastiti leksički sistem“ (*id.*: 175), a posebnost svakog takvog sustava osobito se ističe pri usporedbi s drugim srodnim leksičkim sustavima (usp. Mukařovský 1986: 175).

Na devetoj tezi surađuju Bohuslav Havránek i Vilém Mathesius, a tema je značaj funkcionalne lingvistike za kulturu i kritiku slavenskih jezika. Najprije daju definiciju jezične kulture koja glasi: „Jezička kultura je nastojanje da u *književnom jeziku*, kako u pisanom, tako i govornom *jačaju one osobine koje zahteva specijalna funkcija književnog jezika*.“ (Mukařovský 1986: 175) Nadalje, navode i obrazlažu još nekoliko pojmova vezanih

uz definiciju, a to su ustaljenost, preciznost te originalnost. Ustaljenost se odnosi na eliminiranje svakog nepotrebnog kolebanja čime se stvara pouzdan jezični osjećaj za književni jezik, preciznost pretpostavlja jasno i točno izražavanje najrazličitijih nijansi sadržaja, a originalnost označava jačanje crta karakterističnih za jezik o kojemu je riječ (usp. Mukařovský 1986: 175). U nastavku obrazlažu kako bi se pojedina problematična područja u jeziku riješila u skladu s navedenom definicijom:

- Izgovor bi trebao biti ustaljen i tamo gdje su istovremeno bile dozvoljene varijante. (*id.*: 175)
- Pravopis treba biti što pregledniji i jednostavniji. (*id.*: 176)
- U rječniku, nasuprot leksičkom purizmu, treba postojati i bogatstvo rječnika i njegove stilske raznolikosti, ali treba težiti i ka preciznosti značenja i ustaljenosti tamo gdje se to traži. (*id.*: 176)
- U sintaksi se treba težiti prema individualnoj izražajnosti jezika te prema bogatstvu izražajnih mogućnosti. Ne smiju se smanjivati mogućnosti izražavanja sintaktičkim purizmom jer se repertoar mora voditi funkcijom jezika (nominalna konstrukcija u pravnom jeziku). (*id.*: 176)
- Morfologija je samo zbog svog općeg sustava značajna za individualnu izražajnost jezika, a ne zbog svojih specifičnosti. Treba izbjegavati povećavanje udaljenosti između govornog i književnog jezika upotrebom nepotrebnih morfoloških arhaizama. (*id.*: 176)
- Kultivirani govorni jezik značajan je i za sam razvoj pisanog jezika te se uz njega najbolje njeguje osjećaj za jezik. (*id.*: 176)
- Pri brizi o čistoći jezika treba izbjegavati radikalni purizam, bio on „logički ili historijski i folklorni“ (*id.*: 177).

Tezu zaključuju još jednim komentatom o purizmu: „na izradu rečnika ne treba da utiču razmatranja nacionalističkog, arhaičnog i sličnih purizama, jer preterani purizam osiromašava rečnik, stvara višak sinonima, nepotrebnu etimološku povezanost termina sa rečima u svakodnevnoj upotrebi, kao i asocijativnost i emocionalnu obojenost nepogodnu za termine, i najzad, nepotrebnu lokalnu zatvorenost naučne terminologije“ (Mukařovský 1986: 177).

2.2. Deset jezičnih zapovijedi

Ivan Esih jedan je od hrvatskih jezikoslovaca koji su u svojem radu afirmirali *Teze Praškog lingvističkog kruga*. Naslov ovoga poglavlja ujedno je i podnaslov Esihova teksta *Kultura književnog jezika* kroz koje afirmira *Teze*. Ivan Esih u *Kulturi književnog jezika* najprije navodi važnost poznavanja povijesti jezika, a zatim u drugoj zapovijedi kaže:

„Najviše sudište u pitanjima pravilnosti jezika jesu: živi govor i uzori odličnih pisaca. Protiv osude toga sudišta ne mogu uložiti opoziv ni najznamenitiji jezičari ni najviši znanstveni zavodi. Gramatička pravila moraju biti odraz živoga jezika.“ (Esih 1931/2: 46)

U trećoj se zapovijedi Esih obara na „nostalgičare“ koji odbijaju novotvorenice te ne shvaćaju da je jezik živ i neprestano se mijenja pa je moguće da jednog dana nešto što je oduvijek smatrano pravilnim postane nepravilno:

„Ima velik broj ljudi, koji su uvijek zagledani u prošlost i koji sve prošlo smatraju boljim nego ono, što nastaje ili što se nedavno pojavilo. Takovi ljudi smatraju sve oblike jezika, koji su nedavno dobili građansko pravo, manje pravilnima, nego one pređašnje. Takovi bi konzervativci morali znati, da jezik živi i da se sve, što živi, razvija i preobrazuje. Riječi i fraze, koje danas smatramo pravilnima, mogu se već sutra naći u crnoj knjizi jezičnih pogriješaka i obratno.“ (*id.*: 46)

Četvrta zapovijed ponovno osuđuje jezične čistunce, odnosno kvazipuriste („puriste“) koji se bore protiv „nelogičnih“ riječi:

„Čuvaj se jezičnih čistunaca, koji ustaju protiv nelogičnih riječi: n.pr. tobože da ne valja riječ olovka, jer u njoj nema olova itd. Jasna je stvar, da ima u svim jezicima svijeta mnoštvo riječi, koje su u protivštini ne samo s gospodskom logikom nego i sa zdravim seljačkim razumom, ali uza sve to te su riječi čiste i pravilne, jer su u općoj uporabi i vrše svoju zadaću isto tako dobro kao i drugi izrazi, koji su u skladu s načelima logike. Kad bi „puristi“ znali bit jezičnih pojava, zacijelo bi prestali loviti nelogične riječi.“ (*id.*: 46)

Nadalje, u petoj zapovijedi, Ivan Esih govori kako je potrebno pronaći pravu mjeru između bezrezervnog prihvaćanja posuđenica i njihova izričitog suzbijanja. Ovu misao sažima u dva osnovna pravila koja popraća dodatnim objašnjenjem:

„Sve, što se govori o pozajmljenim i prisvojenim riječima, može se stegnuti u dvije rečenice: a) ne upotrebljavaj strane riječi bez potrebitog razloga i b) bezobzirno i neopravdano suzbijanje stranih riječi donijelo bi našem jeziku više štete nego koristi. Nije važno popravljati jezične oblike, nego je važnije odgajati i oplemenjivati dušu, koja se u tom jeziku odražava kao nebo u jezeru. Tada će se u Hrvata razviti zdrav osjećaj, koji će nam reći, što treba ostaviti, što treba promijeniti. Poljak Artur Passendorfer daje svojim zemljacima ovaj upravo evanđeoski savjet: 'Ne razmeći se tuđim izrazima i frazama, jer je ta smiješna moda davno minula. Samo će te poluobrazovan čovjek promatrati s udivljenjem kao učenjaka, dok će razumni ljudi gledati u tebi glupana, koji prazninu misli nastoji prekriti nerazumnim izrazima, da se sviđi neobrazovanom svijetu.'“ (*id.*: 47)

Esih se zatim dotiče novotvorenica i koristi, odnosno štete koju one mogu prouzročiti. Navodi kako je jezična kompetencija neosporan uvjet za osmišljanje novih riječi te kako je nekada čak i bolje ostaviti tuđicu koja se ustalila u govoru nego osmišljati nezgrapnu novotvorenicu:

„Stvaranje novih izraza u skladu s duhom jezika nailazi na sve veće poteškoće. Iz pera velikih pisaca izašli su ne jedamput neologizmi, koji nisu nikako mogli prodrijeti u život. Autori novih riječi moraju imati veoma živ jezični osjećaj i veliku lingvističku spremu. Tko ne ispunjuje tih uvjeta, neka ne obogaćuje jezične riznice izrazima 'vlastite produkcije', jer svrhe ne će postići, nego će samo na smijeh pobuditi. Bila bi veoma korisna stvar, da se saberu svi nezgrapni neologizmi, kako je Rožić sabrao sve barbarizme. Najljepše riječi nastaju spontano; nitko ne zna, u čijoj su se glavi rodile i kada su ušle u život. Na taj su način zapravo nastale sve riječi. Bolja je i strana riječ, koja se od davnine upotrebljava, nego li neologizam s domaćim elementom, ako je nezgrapnan i protivan duhu jezika, jer se nepoželjnog uljeza možemo lako riješiti, a katkada i sam uzmiče pred teretom i snagom domaćeg izraza, dok domaća jezična nakaza pušta u život sve dublje i dublje korijenje.“ (*id.*: 47)

Sedmo se Esihovo pravilo odnosi na pravilan izgovor koji se prema njemu ne može naučiti iz tiskovina nego iz govora jezično obrazovane javnosti:

„Pisani govor ili tisak ne može biti vjeran odraz živog govora, te prema tome ne može služiti kao uzor pravilnog izgovora. Prema tome valja istaći načelo: piši prema propisanim pravilima, a govori, kako govori jezično obrazovana javnost.“ (*id.*: 47)

Osmo se pravilo nadovezuje na prethodno, a u njemu Esih donosi odgovor na pitanje čiji je to izgovor najpravičniji te koji nam govornici trebaju biti uzor:

„Budući da tisak ne može služiti kao uzor za pravilan izgovor, nameće se pitanje: tko izgovara bolje: Zagrepčanin, Osječanin, Gospićanin, Sarajlija ili Varaždinac? Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili – drugim riječima – onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke.“ (id.: 48)

Sljedeće se pravilo odnosi na narječja hrvatskoga jezika koja su često progonjena, a Esih upozorava na njihovu veliku vrijednost. Kaže da ona često u sebi kriju više iskonskih i domaćih elemenata nego govor obrazovanih ljudi koji možda češće posežu za internacionalizmima ili drugim posuđenicama:

„Vara se onaj, koji misli, da su pučka *narječja* neka pokvarena vrsta hrvatskog jezika. Narječja su jednako važne grane jezika kao i književni jezik; ta narječja – kako tvrde mnogi dijalektolozi – sadržaju često više domaćih, iskonskih elemenata nego govor školovanih ljudi. Narječja su podjedno vrelo, koje oživljava književni jezik dajući mu jedinstvo, snagu i boje. Mnogo je velikih hrvatskih pisaca punom šakom crplo riječi i konstrukcije iz mjesnog narječja i pučkog jezika. Uz današnje pjesnike kajkavce javljaju se i pjesnici čakavci.“ (id.: 48)

Posljednja je Esihova zapovijed svojevrsni sažetak svih prethodnih zapovijedi. Dakle, ne treba nagliti sa suzbijanjem „krivih riječi“, nego najprije treba dobro upoznati najbolje starije i suvremene hrvatske pisce kao i samu povijest hrvatskog jezika te bit jezičnih pojava kako bi se moglo odrediti što nije u skladu s duhom jezika i riješiti se takvih izraza. U ovoj se zapovijedi također osvrće na kvazipuriste koje naziva „samozvanim 'popravljačima' jezika“:

„Sjeti se, da borbeno oduševljenje i vruća želja za suzbijanjem krivih riječi i rečenica ne daju pravo čovjeku, da uzima glas u pitanjima jezične pravilnosti. Najprije moramo izgraditi živi jezični osjećaj: moramo čitati djela najboljih starijih i novijih hrvatskih pisaca i razgovarati što češće s osobama, koje izvrsno poznaju jezik. Moramo poznavati povijest materinskog jezika i bit jezičnih pojava, pa tek onda možemo stupiti u borbu protiv izraza, koji nisu u skladu s duhom jezika imajući pred očima živi

govor obrazovanog svijeta i uzore prvaka suvremene književnosti. Samozvani 'popravljači jezika' nanose jeziku najveću štetu.“ (*id.*: 48)

2.3. Elastična stabilnost

Ljudevit Jonke u *Književnom jeziku u teoriji i praksi* piše o standardnom jeziku svojega vremena, tj. o književnom jeziku. U njemu iznosi načelo koje se održalo do današnjeg dana iako se književni jezik mijenjao pa se sad više ni ne naziva književnim nego standardnim jezikom, a načelo glasi:

„Književni jezik treba da bude stabilan, ali u isto vrijeme i tako elastičan da može prihvatiti sve novo što koristi pravilnom izvršavanju funkcija i njegovu organskom razvitku. Taj princip zove se u nauci o jeziku principom elastične stabilnosti. Književni se jezik ne može i ne smije ukočiti u jednom svojem razvojnom stupnju, ali ne može se i ne smije ni razliti ni razvodnjati u novostima u tolikoj mjeri da to nanosi štetu sporazumijevanju, zaključivanju, spoznaji, umjetničkom efektu.“ (Jonke 1965: 191)

Ljudevit Jonke govori kako zadržavanje riječi u jeziku i njihova pripadnost standardnom jeziku ovise i o njihovoj općoj upotrebi: „Riječi žive svojim životom, nameću se i pobjeđuju prema svojoj vitalnosti i prema forsiranju. Tako su sada i *šibica* i *cesta* sasvim obične na istoku umjesto prijašnjih riječi *žižica* i *drum*.“ (Jonke 1965: 192). O ovome će još biti riječi u članku o standardizaciji Stjepana Babića.

2.4. Jezični purizam

George Thomas navodi kako je teško i zamisliti purizam koji ne bi bio posljedicom kulturnog ili političkog nacionalizma jer se nacionalistička logika temelji na tome da je nacionalna kultura jedinstvena i nezamjenjiva, a po nacionalističkim stavovima samo je jezik taj koji može primjereno služiti kao simbol identifikacije s nacionalnom kulturom (usp. Thomas 1991: 43). „Our native language is that form of speech which we recognize as 'ours'.“⁴ (Thomas 1991: 43) S obzirom na to da je jezik glavno sredstvo pomoću kojega se ostvaruje nacionalni identitet bitno je da se razlikuje od drugih jezika, a to se postiže purizmom (usp. Thomas 1991: 43-44). Prema Georgeu se Thomasu sustav definira

⁴ Naš je materinski jezik onaj oblik jezika koji smatramo „našim“.

proglašavanjem određenih elemenata nepoželjnima, odnosno nečistima, a nepoštiivanje toga doživljava se kao prijetnja sustavu (usp. Thomas 1991: 44). Purizam zapravo privlači pažnju na elemente koji su već dio određenog jezika, ali se smatraju prijetećima za njegov identitet i identitet kulture kojoj pripadaju (usp. Thomas 1991: 44). Uobičajeno je da se u vezu s purizmom najčešće dovodi nacionalni ponos, međutim Thomas (1991: 45) kaže da je moguće da je riječ o zapravo suprotnome, tj. o sramu, nesigurnosti i kolektivnom osjećaju inferiornosti te da su upravo oni motivacija za puristička nastojanja. S obzirom na hrvatsku povijest kroz koju se neprestano morala boriti za svoj identitet, nije neobična potreba za lingvističkim purizmom.

Iako se u širim krugovima purizam često izjednačava s leksičkim purizmom, treba napomenuti da to nije jedina vrsta purizma te da je on ostvariv na svim jezičnim razinama.

2.4.1. Fonologija

George Thomas navodi kako protivljenje uvođenju glasova iz dijalekata i sociolekata ne predstavlja purističke tendencije nego aspekt kultiviranja jezika koji je osmišljen kako bi se zaštitile norme standardnog jezika (usp. Thomas 1991: 62,63). Iako je purizam na fonološkoj razini relativno rijedak, može ga se naći u grafičkim sustavima jezika koji se ne mogu prilagoditi glasovima koji nisu dio domaćeg glasovnog sustava što stavlja u prednji plan stranost riječi s takvim glasovima (*id.*:63).

2.4.2. Morfologija

Kao i s fonologijom, i u morfologiji često dolazi do miješanja purizma s kultiviranjem jezika (*id.*: 63). Ipak, tamo gdje dolazi do potpunog prihvaćanja ili odbijanja pojedinih morfema iz morfološkog sustava narječja, ranijeg jezičnog stadija ili prihvaćanja morfema iz stranog jezika, moguće je da je riječ o purizmu (*id.*: 63)

Kad je riječ o rječotvorju (derivacijskoj morfologiji) i nepoželjnim rječotvornim morfemima, purizam je česta pojava (*id.*: 64). Thomas kaže kako u dosta primjera odbijeni morfemi nekog jezika pripadaju upravo njemu bliskim jezicima zato što su sami identitet i autonomija tog jezika ugroženi ako se rabe rječotvorni elementi bliskog idioma (*id.*: 64).

2.4.3. Sintaksa

Većina slučajeva koji se smatraju sintaktičkim purizmom, a očituju se u negativnim reakcijama prema inovaciji i unosu nestandardnih oblika u standardni jezik, aspekti su kultiviranja jezika baš kao što je slučaj i s fonologijom i morfologijom (*id.*: 64). Sintaksa je većine standardnih jezika do neke mjere organizirana prema nekom stranom uzoru, a puristi se protive tome samo ako se sintaktički sustav nekog jezika ozbiljno ugrožava (*id.*: 64).

2.4.4. Leksička semantika

Purizam je, kao što je i očekivano, najplodniji u okvirima ove jezične razine pa je to upravo i razlog zašto se purizam kao pojavu često izjednačava s purizmom na samo leksičkoj razini. George Thomas ističe kako se leksičko-semantički purizam ne odnosi samo na strane elemente (posuđenice ili prevedenice) nego i na elemente iz narječja, novotvorenice i profesionalizme (*id.*: 65). Navodi i semantički element kao rjeđi oblik purizma te objašnjava kako je to zapravo situacija u kojoj riječi mijenjaju svoje davno utvrđeno značenje u naletu inovativnosti ili stranog utjecaja (*id.*: 65).

2.4.5. Frazeologija

Ako na fraze gledamo kao na leksičke jedinice, onda su i one podložne purističkim tendencijama kao i same riječi, a s obzirom na to da je mnogo frazeologije posuđivano iz jednog jezika u drugi, opravdana je sumnja da je neka fraza stranog porijekla (*id.*: 65).

2.5. Leksički purizam

Kako su purističke intervencije na leksičkoj razini najučestalije, upravo ćemo nju nešto detaljnije analizirati. Leksički elementi koji najčešće bivaju predmetom purističkih pothvata jesu posuđenice, internacionalizmi, prevedenice, novotvorenice i dijalektizmi (usp. Thomas 1991: 68)

2.5.1. Posuđenice

George Thomas (1991: 68) navodi šest čimbenika koji otežavaju purističke intervencije u posuđenicama, a oni su sljedeći:

1. Tako su dobro integrirane u fonološki i morfološki sustav jezika primatelja da se njihovo strano podrijetlo može otkriti samo etimološkom analizom.

2. Odavno su prihvaćene kao važan dio leksičko-semantičkog sustava.
3. Zastupljene su u velikom broju jezika.
4. Nisu posuđene iz susjednih ili konkurentskih jezika.
5. Posuđene su iz jezika koji pripadaju istoj jezičnoj porodici što se posebno odnosi na razdoblje panacionalne solidarnosti.
6. Ne postoji domaća riječ kojom je se može zamijeniti.

2.5.2. Internacionalizmi

Internationalizmi ne predstavljaju izravnu prijetnju autonomiji i integritetu nekog jezika s obzirom na to da igraju ulogu u stvaranju znanstvenog nazivlja te olakšavaju međunarodnu komunikaciju (usp. Thomas 1991: 69). Razlozi zbog kojih ipak dolazi do purističkih intervencija u internacionalizmima sljedeći su (usp. Thomas 1991: 69):

1. Uvjerenje kako jezik treba imati vlastitu domaću terminologiju.
2. Mogućnost nerazumijevanja internacionalizama među širom javnosti.
3. Izvorni se jezik internacionalizma uvelike poistovjećuje s dominirajućom, često kolonijalnom vlasti.
4. Internationalizmi su usvojeni u obliku koji jasno ukazuje na posredovanje jezika koji prijeti dominacijom dotičnog jezika.

George Thomas navodi kako nema konkretnog odgovora na to što je točno internacionalizam. Većina je promišljanja o toj temi „besramno“ eurocentrična u smislu da se pod internacionalizmima podrazumijevaju grčki i latinski jezik uz nekoliko jedinica iz velikih zapadnoeuropskih jezika (*id.*: 69).

2.5.3. Prevedenice

Prevedenice se uglavnom javljaju ondje gdje su određene posuđenice nedopustive te služe kao zamjena posuđenicama iz istog izvora (usp. Thomas 1991: 70). U prevedenicama se naoko gubi izravna poveznica s jezikom iz kojeg se posuđuje.

„The calque then serves as a healthy compromise between linguistic chauvinism on the one hand and the unnecessary use of modish foreign words on the other. To sum up, one can say that the calque satisfies aesthetically and functionally, being national in its outer form, yet supra- (and often inter-) national in semantic content“ (Thomas 1975: 23)⁵

Ipak, navodi George Thomas, prevedenice su mnogima bile neprihvatljive jer je njihova uporaba mogla prouzročiti restrukturiranje tvorbe riječi, frazeološkog, sintaktičkog ili semantičkog sustava. Smatrane su čak opasnijima i od posuđenica jer su prevedenice predstavljale prijetnju na gramatičkoj razini (usp. Thomas: 1991: 70). Thomas spominje i razliku između svjesnih, literarnih prevedenica i spontanijih, dijalektalnih prevedenica iz čega slijedi da prethodne obogaćuju i intelektualiziraju jezik (polivalentnost), a potonje ukazuju na određeni stupanj dominacije stranog jezika (*id.*: 1991: 72). Dakle, pozitivna im je strana to što su prihvatljiva alternativa posuđenicama i nespretnim novotvorenica, a negativna je to što predstavljaju strani jezik na mnogo ozbiljnijoj razini nego bilo koja posuđenica (*id.*: 1991: 72). Kao što je već spomenuto, prevedenice su se uklopile u jezik pod krinkom domaćih riječi jer na prvi pogled nemaju stranog podrijetla, dok je u posuđenica ono odmah vidljivo, pa se upravo u tome i krije njihova opasnost. „Indeed, precisely because of their compromising nature, calques offer an excellent litmus test of the intensity of puristic feeling“ (Thomas 1988b: 106).⁶

2.5.4. Novotvorenice

Sposobnost stvaranja novih riječi od elemenata iz vlastitog jezika neovisno o stranom modelu poželjno je u svakom autonomnom standardnom jeziku (usp. Thomas 1991: 72). Nepoželjne su novotvorenice koje narušavaju pravila tvorbe riječi ili su nerazumljive jer su semantički loše motivirane (*id.*: 72). Neki se puristi protive artifičnosti poznatih procesa stvaranja novotvorenica poput slaganja, izvođenja, skraćivanja, povratnog izvođenja, iskrivljavanja stranih riječi te stvaranja *ex nihilo*, dok drugi prihvaćaju novotvorenice samo

⁵ Prevedenica, dakle, služi kao dobar kompromis između jezičnog šovinizma, s jedne strane, i nepotrebne uporabe pomodnih stranih riječi, s druge strane. Iz toga se može zaključiti da prevedenica zadovoljava i estetski i funkcionalno s obzirom na to da je nacionalna u svojem vanjskom obliku, a nadnacionalna pa često i internacionalna po svojem semantičkom sadržaju.

⁶ Dakako, upravo zbog svoje kompromitirajuće prirode prevedenice su odličan pokazatelj intenziteta purističkog osjećaja.

ako su nastale u dijalektalnom okruženju, a ne priznaju one koje su svjesno proizveli gradski intelektualci (*id.:* 72).

2.5.5. Dijalektalizmi

Što se tiče dijalektizama George Thomas opet navodi dva stava koja puristi mogu zastupati. Prvi je pozitivan stav prema dijalektizmima jer to znači da jezik pronalazi rješenja iz vlastitog repertoara, a ne poseže za stranim elementima, dok je drugi stav negativnog pogleda na dijalektizme jer smatra da se njima koristi samo neznatan dio društva te su nedostojni standardnog jezika (*id.:* 73).

2.6. Vrste purizma

George Thomas (1991) iznosi svoju tipologiju od sedam vrsta purizma:

- Arhaični purizam očituje se kao pokušaj oživljavanja jezičnog materijala zlatnog doba nekog jezika, kao pretjerana naklonost povijesnim književnim modelima, kao pretjeran konzervatizam prema inovacijama ili kao prepoznavanje značenja književne tradicije (usp. Thomas 1991: 77).
- Etnografski purizam gleda na ruralne dijalekte kao čišće od gradskih govora i standardnog jezika. Anthony D. Smith (1971: 63) ističe zanimljivost da nacionalistički pokreti uvijek nastaju u gradskim okruženjima, a u prikazima uvijek naglašavaju nostalgiju za seoskim područjima i narodnim vrlinama koje idealiziraju. „As a result, purists have often looked to folk poetry, proverbs and popular sayings as a source of lexical enrichment.“⁷ (Thomas 1991: 77) Thomas navodi kako je zanimljivo i to kako se samo neki dijalekti smatraju prikladnim izvorom riječi. Nekad su to oni koji su najmanje bili izloženi vanjskim utjecajima (*id.:*78).
- Elitistički je purizam, za razliku od prethodne dvije vrste, utjelovljenje negativnog i preskriptivnog stava prema nestandardnoj i regionalnoj upotrebi (usp. Thomas 1991: 78). „Yet it should also be remembered that most modern standard languages display

⁷ Usljed toga, puristi su često na narodnu poeziju, poslovice i mudre izreke gledali kao na izvor leksičkog obogaćivanja.

a liberal dose of élitism, particularly where prestige has to be defended against the democratising force of an army of newly literate speakers.”⁸ (Thomas 1991: 79)

- Reformistički je purizam glavna značajka većine devetnaestostoljetnih jezičnih obnova kao i skorijih napora u uspostavljanju standardnih jezika. Uključuje bavljenje elementima koji su proizašli iz ranijih razdoblja pismenosti (njihova odbijanja, racionaliziranja ili izravnog prihvaćanja) te prilagođavanje jezika za ulogu sredstva komunikacije u suvremenom društvu (usp. Thomas 1991:79).
- Zaigrani je purizam sam sebi svrhom. Za razliku od prethodno navedenih vrsta purizma, njegov krajnji cilj nije usavršavanje jezika nego nešto malo više od književne ili estetske igre (usp. Thomas 1991: 80). Gotovo je isključivo rezultat individualne aktivnosti, a cilj mu je uglavnom šokirati ili zabaviti čitatelja, umjesto uvjeriti ga kako je potrebno koristiti se takvim osebnim tvorenicama (*id.*: 80). Osobito je karakterističan za barok u kojemu je zaigranost temeljni element književne estetike (*id.*: 80).
- Ksenofobni purizam „involves the eradication or replacement of foreign elements, whether their source is specified (*targeted xenophobia*) or unspecified (*general xenophobia*).“⁹ (Thomas 1991: 80)
- Antipurizam je prema Georgeu Thomasu (1991: 81) reakcija na pozitivne ili negativne purističke intervencije te je uglavnom ksenofobno orijentiran, iako može biti orijentiran i prema ostalim vrstama, doduše rijetko se bavi zaigranim purizmom. Prema Brozoviću je antipurizam „svojevrni purizam, jer postupa na isti način, istim metodama, pa progoni i one rezultate purističkih nastojanja koji su se u standardnom jeziku stvarno afirmirali te funkcionalno i psihološki izjednačili s organskim elementima osnovice“ (1970: 49). Mora ga se razlikovati od apurizma koji počiva na racionalnim kritikama purizma, ali mu ne poništava učinke iako mu nastoji potkopati vjerodostojnost i istaknuti pomanjkanje racionalnoga (usp. Thomas 1991: 81).

⁸ Treba podsjetiti da se i u većini suvremenih standardnih jezika u dobroj mjeri očituje elitizam, osobito onda kad je potrebno braniti prestiž od demokratizacijske snage sve većeg broja govornika koji su tek postali pismeni.

⁹ ... podrazumijeva iskorjenjivanje ili zamjenu stranih elemenata, bilo s određenim izvorom (ciljana ksenofobija), bilo s neodređenim izvorom (općenita ksenofobija).

3. Purizam kao problem u jezičnom planiranju

George Thomas (1991: 219-220) piše o negativnoj strani purizma, odnosno o onome u čemu se najviše griješi u njegovoj primjeni. Riječ je o tri glavna problema koja ćemo ovdje navesti:

- By favouring etymological over functional criteria in judging the desirability of linguistic items, purism may be a serious impediment to the spontaneous and planned growth of a language in accordance with its socio-communicative needs.¹⁰
- By stressing individuality and separateness of a linguistic code, purism may foster a decrease in inter-linguistic comprehension and communication: in situations where language planning is predicated on the need to maintain or promote socio-political or ethno-cultural bonds such differentiation between codes may be particularly inimical to its aims.¹¹
- By preferring nativisation of the lexicon, purism may be seriously detrimental to the drive for modernisation: language planners might legitimately consider that a language cannot afford to stagnate while adequate native equivalents are sought for items of terminology widely distributed in the languages of the world.¹²

Čak i kad bi se stručnjaci u potpunosti držali funkcionalističkog pristupa, njihove bi odluke ili prijedlozi imali priliku zaživjeti samo ako bi to dopustila sociolingvistička situacija u društvu ili jezično javno mnijenje (usp. Thomas 1991: 220). Jezična situacija u kojoj je purizam imao veliku ulogu i njezina jezična svijest moraju se uzeti u obzir pri planiranju korpusa (usp. Thomas 1991: 220).

¹⁰ Davanjem prednosti etimološkim pred funkcionalnim kriterijima u prosuđivanju poželjnosti jezičnih jedinica purizam može postati ozbiljna prepreka spontanom i planiranom razvoju jezika u skladu s njegovim društveno-komunikacijskim potrebama.

¹¹ Naglašavanjem individualnosti i neovisnosti jezičnog koda purizam može potaknuti opadanje u međujezičnom razumijevanju i komunikaciji: u situacijama u kojima se jezično planiranje zagovara zbog održavanja ili promicanja društveno-političkih ili etno-kulturnih veza, takva neovisnost kodova može negativno utjecati na ciljeve.

¹² Davanjem prednosti domaćim leksičkim izrazima purizam može biti štetan za modernizaciju: stručnjaci zaduženi za jezično planiranje s pravom mogu zaključiti da si jezik ne može priuštiti stagnaciju dok se ne nađu prikladne domaće zamjene za terminološke jedinice koje su zastupljene širom svijeta.

4. Jezik od XXI. do XL. godišta

4.1. Jezična kultura i purizam u *Jeziku*

4.1.1. Radoslav Katičić o purizmu

Kao što smo i dosad spominjali, purizam je dio jezične kulture, ali i „jedno kulturno opredjeljenje“ (Katičić 1974: 84). „Nose ga čistunci koji su se opredijelili za nepopustljivu dosljednost kada se radi o jezičnoj čistoći. Čistunci osporavaju dio jezične zbilje, pa koje je onda čudo ako su i sami osporeni?“ (Katičić 1974: 84) Radoslav Katičić (1974: 84) u svojem članku kaže kako pri izgradnji standardnog jezika zajednica najprije mora odrediti svoj stav prema purizmu, a to pak ovisi o unutarnjim, jezičnim, vanjskim, povijesnim i političkim čimbenicima. „Čistunstvo se zamišlja kao alergija na posuđenice“ (Katičić 1974: 84) te ga se često odbacuje u ime lakšeg međunarodnog sporazumijevanja.

Radoslav Katičić navodi dvije vrste purizma: prirodni ili spontani i svjesno usmjereni. Prirodni purizam podrazumijeva purističku narav samog jezika jer on „zahtijeva, naime, da se govoreći njime služimo izražajnim sredstvima koja mu pripadaju i koja su u njemu sadržana, a ne kakvim drugima“ (*id.*: 85). Dakle „stanovit elementarni purizam sastojak [je] same jezične naravi“ (*id.*: 85). Svjesno usmjereni purizam je onaj o kojemu se najviše i govori te na koji se odmah i pomisli pri spominjanju samog purizma. „Riječ je o svjesnu odabiru koji na određeni način sužava kriterije za pripadnost izražajnih sredstava kojemu jeziku“ (*id.*: 85).

Radoslav Katičić iznosi i dva svojstva purizma. „Prvo je to da on kao svjesno ustanovljeno ograničenje spontanosti zapravo nije različit od ostalih oblika kulture jer je kultura uvijek uvođenje oblika, reda i smisla prihvaćanjem sustavnih ograničenja što se postavljaju mogućnostima spontanog ponašanja“ (*id.*: 85-86). „Drugo što se pokazuje jest to da je odbijanje jezičnih sredstava tuđeg podrijetla samo jedan od raznih oblika u kojima se čistunstvo može pojaviti“ (*id.*: 86) jer ne mora biti riječ samo o tuđicama nego i o raznim drugim oblicima i dijelovima jezika kao što su jezik neobrazovanih ljudi, dijalektizmi i sl. Pritom Katičić navodi primjer purizma Vuka Karadžićeva u kojemu se traži od pisaca da se „ograniče na izražajna sredstva narodnog jezika i da se klone mnogih uobičajenim i pismenim ljudima onog vremena vrlo bliskih mogućnosti“ (*id.*: 86).

Razmatrajući Karadžićev purizam, Radoslav Katičić dolazi i do pojma „bojovnog purizma“ (*id.*: 87). Možda navedenu pojavu i ne bismo na prvu nazvali purizmom, ali ona to

zapravo jest jer „uključuje vrlo izrazitu odbojnost prema svim kovanicama, neobičnijim riječima i prema tvorbama kojih razumijevanje traži stanovit jezikotvoran napor“ (*id.*: 87), a obilježava ga „bezrezervno prihvaćanje svih tuđica, osobito ako jezik iz kojeg potječu uživa, makar časovito, kakav prestiž“ (*id.*: 87). Takav purizam onemogućava stvaranje terminologije na vlastitom jeziku (*id.*: 87-88).

„Shematična jednodimenzionalnost i stilistička neosjetljivost nužna su svojstva svakog dogmatskog purizma. Nedostupan je istančanijim preljevima. Žrtvuje život načelu, pa makar to bilo i načelo leksičke tromosti i neograničene komocije. Kada se samo shvati prava njegova narav, postaje jasno da je bojovno čistunstvo ma kakvo ono bilo, neprijatelj stvaralačkom odnosu prema jezičnom izrazu. Zato je ono uvijek neprihvatljivo.“ (*id.*: 88)

Radoslav Katičić kritizira oštre protivnike purizma jer je uglavnom riječ o ljudima koji nisu dovoljno upućeni u njegovu problematiku (*id.*: 88-89).

Članak zaključuje činjenicom da je purizam nezaobilazan element jezične kulture te da je na određenoj razini (kao načelo reda i suvislosti) čak i sinoniman s jezičnom kulturom (*id.*: 90).

4.1.2. Radoslav Katičić o jezičnoj kulturi

„Pokretanje *Jezika* označilo je [...] novo razdoblje u razvoju naših shvaćanja o književnom jeziku“ (Katičić 1975: 80), a o njemu i jezičnoj kulturi općenito u prvim godištimu časopisa piše Ljudevit Jonke, jedan od naših velikih jezikoslovaca, te unosi načelo elastične stabilnosti na kojemu temelji svoja shvaćanja jezične kulture (usp. Katičić 1975: 80).

Za vrijeme romantizma smatralo se da književni jezik treba izvoditi iz „narodnoga“, a standardna je novoštokavština bila podređena „narodnom jeziku“ (*id.*: 80). „U takvim je okvirima bilo teško postaviti zahtjeve jezične kulture na šire i dublje osnove“ (Katičić 1975: 81) jer se podrazumijevalo da svi vladaju „narodnim jezikom“, a zapravo se nije znalo podrazumijevaju li se tu samo spisi Vuka Karadžića i Đure Daničića ili se smiju dodati i novije ili gradske konstrukcije (usp. Katičić 1975: 80-81).

Dalibor Brozović postavio je temelje teoriji standardnog jezika, ali i periodizaciji hrvatskog književnog jezika. Pokazao je da je standardizacija hrvatskog jezika počela još u 18. stoljeću, a ne u 19, kako se dotad mislilo. Radoslav Katičić ističe kako su i u novijim promišljanjima o problematici standardnog jezika temeljem načela Praške škole koja se tiču autonomije

standardnog jezika i njegove elastične stabilnosti, a standardni jezik definira kao „priopćajni medij kojim jedna etnička grupa sudjeluje u suvremenoj međunarodnoj, što će ovdje reći nadetničkoj, civilizaciji, uključuje se u univerzalnu kulturu, i to u svim njihovim vidovima.“ (Katičić 1975: 82). Standardni je jezik dio nacionalne kulture i služi joj kao izraz pa upravo zbog toga mora biti polivalentan, autonoman i elastično stabilan (*id.*: 82-83). Polivalentnost označava sposobnost jezika da izrazi najrazličitije izražajne svrhe koje postoje u današnjem svijetu i vremenu, ali i one koje će se tek pojaviti (*id.*: 83). Autonomnost označava neovisnu prirodu jezika pri čemu se on razlikuje od svih ostalih govora i dijalekata, ali ipak uspijeva obuhvatiti sve njihove izražajne svrhe pri čemu se „ne poistovjećuje s ograničenošću nikoje od njih“ (Katičić 1975: 83). Ovdje Katičić navodi kako se novoštokavština kao osnova standardnog jezika ne smije doživljavati boljom od ostalih dijalekata jer su svi dijalekti u jednakom položaju i svi govornici moraju učiti standardni jezik (*id.*: 83-84). Elastična stabilnost, o kojoj smo i ranije govorili, proizlazi iz autonomije standardnog jezika i posljedica je njegova ispunjenja. „Standardni jezik mora biti čvrst da bi mogao biti gibak. Gipkost bez ugrađene čvrstoće razorila bi ga u njegovoj autonomiji“. (*id.*: 84). „Standardni jezik mora [...] biti propis i ograničenje.“ (*id.* 84) To ne znači da standardni jezik sve određuje i ograničava te onemogućuje stvaralaštvo, nego da se ipak moraju uvesti neka pravila koja se tiču izgovora, pravopisa, glasovnog sustava i temeljne sintakse jer to u konačnici osigurava i bolju razumljivost. Nestandardni oblici iz drugih narječja nisu „neispravni“, kao što ni standardni oblici nisu jedini „ispravni“, nego su samo stilski obilježeni. Stoga je vrlo važno da govornici budu upoznati s neutralnim pisanjem i govorom ako žele biti „jezično kulturni“. (*id.*: 86)

Radoslav Katičić standardnu normu naziva tablicom množenja jezične kulture te objašnjava kako restriktivnost standardnog jezika njega zapravo ne sputava nego ga usmjerava prema širini i slikovito kaže da je to isto kao što je i konačni rezultat crvenog svjetla na semaforu jednostavniji i brži promet (*id.*: 87).

Jezična se kultura protivi klišeiziranom izražavanju, obezvređivanju riječi i izraza, ali situacije u kojima su jezične šablone neizbježne poput formulara i obrazaca, jezična kultura prihvaća. (*id.*: 88)

„Strah od dijalektalnosti jednako je tako neopravdan kao strah od zastarjelosti. Potrebno je samo da se ne narušava standardnost standarda. Kada se to umije, postaju starija i dijalektalna

književnost bitan izvor izražajne snage, a njihovo istinsko poznavanje neotuđiv dio jezične kulture.“ (Katičić 1975: 90)

Radoslav Katičić zaključuje komentarem o potrebi temeljnih jezičnih priručnika koji će omogućiti lakše učenje i razumijevanje vlastitog jezika (usp. Katičić 1975: 91).

4.1.3. Zlatko Vince o purizmu i funkcionalnosti

Zlatko Vince u članku *I jezična čistoća i funkcionalnost* kaže kako je tijekom cijele hrvatske povijesti postojala težnja za leksičkim purizmom, a velik je korak u rječničkom bogaćenju postignut rječnikom Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića (usp. Vince 1979: 65-66). Fran Kurelac, predvodnik Riječke filološke škole, bio je osobito puristički nastrojen i to pogotovo nauštrb germanizama, a zagovarao je arhaični purizam (*id.*: 66).

Iako Zagrebačka i Riječka filološka škola nisu bile toliko radikalne u otklanjanju kajkavskih i čakavskih riječi u sklopu štokavskog purizma, hrvatski vukovci jesu pa će tako Tomislav Maretić, na primjer, proganjati riječ *bedast* koja je kajkavizam u korist riječi *glup* koja je ruskog podrijetla (*id.*: 66-67). Adolfo Veber Tkalčević, Ivan Milčetić i Antun Radić zalažu se za jednakost svih narječja iako je osnova standardnog jezika štokavska, a uzimanje čakavskim i kajkavskih riječi najviše zagovara Riječka filološka škola (*id.*: 67-68). Radoslav Katičić kaže da je u konačnici „bitnija adekvatnost izraza nego pretjerani štokavski purizam“ (*id.*: 69).

Kad je riječ o izbacivanju tuđica iz jezika, Zlatko Vince citira Ljudevita Jonkea: „Kada bismo izbacivali mnoge riječi iz književnog jezika zbog njihova podrijetla, a već korisno služe u književnom jeziku, onda bi bila poremećena jezična stabilnost, pa i razumljivost mnogih riječi te bi leksički fond bio pun umjetno napravljenih riječi“ (Jonke 1978/9: 9). Nadopunjuje kako je potrebno uspostaviti ravnotežu između zahtjeva za leksičkom čistoćom i raznolikih funkcija književnog jezika (Vince 1979: 70).

Kad se govori o purizmu, svakako se mora spomenuti *Němačko-hrvatski rječnik* Bogoslava Šuleka u kojemu je nastojao prevesti što više germanizama. Neki su smatrali da pretjeruje s tim pothvatom, dok su ga drugi podržavali. Međutim, Šulekov je rječnik u svakom slučaju značajan, a i mnogo je njegovih novotvorenica ušlo u upotrebu (*id.*: 72).

Za vrijeme romantičarske faze osjećale su se dvije tendencije: obožavanje svega narodnog i uklanjanje njemačkog utjecaja koji je bio velik (*id.*: 75). Faze purističkih težnji koje su iz toga uslijedile bile su sljedeće: uklanjanje očitih njemačkih riječi, prevođenje bez obzira na

tvorbene zakonitosti, traženje adekvata i stvaranje novih riječi prema našoj tvorbi (*id.*: 75). Time su mnoge riječi bile progonjene, a fond se osiromašivao zbog čega su trpjele jezična stabilnost i određenost (*id.*: 75). „U ime jezične čistoće zabranjuju se mnoge riječi – što dovodi do jezične zbunjenosti i nesigurnosti i što negativno utječe na pravu funkciju jezika“ (Vince 1979: 76).

Zlatko Vince zaključuje time da purizam nije samo borba protiv stranih riječi u jeziku, nego i „protiv svega što onemogućava normalno funkcioniranje književnog jezika u komunikativnoj i ekspresivnoj službi“ (*id.*: 77).

4.1.4. Stjepan Babić o standardizaciji

Književni je jezik normiran jezik, ali jedno je normiranje na samom početku standarda, a drugo je normiranje kad je standardni jezik već izgrađen (usp. Babić 1988: 65). Zanimajući ovu distinkciju ljudi koji vrlo često nisu upoznati s jezičnom problematikom neke izričito jezične probleme dovode u vezu s politikom, a najčešće je riječ o problemima poput sinonimnih parova *tijek – tok, tisuća – hiljada, glazba – muzika, sustav – sistem* (*id.*: 65). Jedinice su jezičnog razvoja promjene od kojih su jedne poželjne, a druge nepoželjne pa je stoga potrebna što stabilnija i čvršća norma koja će jezičnom razvoju dati najpovoljniji pravac (*id.*: 66). Poželjne su promjene, koje znače usavršavanje jezika, dogradnja, usustavljanje i standardizacija. Dogradnja podrazumijeva pribavljanje potrebnih izraza za pojmove koji ih nemaju ili nisu dovoljno dobri. Usustavljanje je zamjena labilnog ili stabilnog, ali slabo funkcionalnog izraza sustavnim (*brojni – brojevni*). Standardizacija je rješavanje kolebljive situacije tako da standardno stanje bude usklađeno sa zahtjevima standardnog jezika, što znači da jedan pojam može biti standardan i stilski neutralan, a ostali su stilski obilježeni ili su rubne pojave ili imaju različita upotrebna područja, ali svi su općenito prihvaćeni. Standardizacija može biti spontana ili svjesna pri čemu spontana podrazumijeva standardizaciju spontanom razvojem, stvaranje uporabne norme, a svjesna je standardizacija svjesnim zahvatom, preskriptivnom normom. (*id.*: 66-67)

S obzirom na to da su sinonimi često u prvom planu kad je riječ o standardizaciji, Stjepan Babić kaže kako najprije valja razlikovati prave sinonime (istoznačnice) od nepravih (bliskoznačnice) (*id.*: 68). Bogatstvo jezika nije u tome da svaki pojam ima više izraza, nego baš suprotno, da svaki pojam ima svoj standardni izraz. Ako u jeziku i postoje istoznačnice, jezikoslovlje je utvrdilo da je to samo privremeno stanje, „one prije ili poslije razjednače

svoja značenja, upotrebna područja, ili jedna postane stilski obilježena, nestandardna ili dospije na rub književne upotrebe, a mnoge s vremenom i nestanu iz jezika“ (Babić 1988: 69). U nastavku navodi primjere u kojima su domaći nazivi za mjesece istisnuli međunarodne, zatim je *tjedan*, iako kajkavizam, istisnuo *sedmicu* i *nedjelju* koje su značenjski preopterećene, *cesta* je pobijedila *drum*, *val* je kao slavenska riječ istisnuo tuđicu *talas*, iako *val* nema pripadajući glagol, *juha* je izbacila *čorbu* i *supu*, a *sveučilište univerzitet* (*id.*: 70-76).

4.2. Anglizmi (tuđice)

Iz teorije kontaktne lingvistike poznato je da nema nijednog čistog jezika jer svaki je jezik primio ili prima elemente iz nekog drugog jezika, a to je vrlo čest slučaj s jezicima u kontaktu (usp. Dürriegl 1988: 97). Od svih jezičnih elemenata najčešće se posuđuju riječi, a njihova se morfološka struktura „modificira prema zakonitostima jezika koji posuđuje“ (*id.*: 97). Riječ u kontekstu jezika iz kojega se posuđuje naziva se model, a riječ u kontekstu jezika u koji se posuđuje je replika (*id.*: 97). Razlozi jezičnog posuđivanja prema Mariji-Ani Dürriegl sljedeći su: (trenutna) moda, stilistička izražajnost posuđenice te kulturno posuđivanje što znači da posuđenica ulazi u kulturu zajedno s predmetom ili praksom uz koju je vezana (*id.*: 97). Marija-Ana Dürriegl objašnjava posuđenice po stupnju prodora na primjeru posuđenica iz mađarskog jezika. One mogu biti barbarizmi pa se tako uz domaće riječi *dopuštati* i *otpuštati* javlja hungarizam *engedovati*. Osim toga, posuđenice se mogu i ukorijeniti te postati dijelom standardnog jezika poput *bunde* i *lopte*. Treći je slučaj odnos sinonimije odnosno supostojanje posuđenice i domaće riječi (hung. *lopov* i *lupež*) (*id.*: 97-98). Jezične posuđenice uvijek treba gledati u okviru društveno-povijesnog i kulturnog kontakta dvaju jezika, odnosno naroda, a Hrvati i Mađari su u izravnom kontaktu od 9. st. (*id.*: 98)

U članku *Tražimo zamjene za neprihvatljive tuđice* Stjepan Babić (1976: 119-120) osvrće se na pismo jednog čitatelja koji pokreće zanimljivu tematiku o (ne)potrebi tuđica. Kaže kako se tuđice vrlo često koriste iz nemara ili snobovštine kako bi se ljudi prikazali „učenijima“ iako to ponekad, pogotovo ako se pretjeruje, ima obrnut pa i komičan učinak. Navodi i to kako su se neke riječi u potpunosti prilagodile i uklopile u naš sustav tako da za njih nije potrebno tražiti zamjenu, a to su riječi grčkog i latinskog podrijetla. Stjepan Babić kaže da time preostaju tuđice koje su ili neprihvatljive ili nepotrebne, a spominje i još jednu kategoriju kojoj bi pripadale riječi na granici prihvatljivosti (*okovanke* za *gojzerice*) (usp. Babić 1976: 120). Nekad ni zamjene koje su već izvršene nisu baš najbolja rješenja pa prema

tome Stjepan Babić (*id.*: 120) navodi *stroj za pranje rublja* jer je višечlani izraz o kojemu će još kasnije biti riječi.

Rudolf Filipović u svojemu članku *Tuđice i jezična kultura* navodi tri mogućnosti rješavanja potrebe za novom riječi u jeziku, a one su: stvaranje riječi od postojećih elemenata u jeziku ili od klasičnih jezika, mijenjanje značenja dosadašnje riječi te posuđivanje riječi iz jezika zemlje iz koje predmet ili pojam potječe (usp. Filipović 1978: 139). Usredotočuje se na treću mogućnost, odnosno posuđivanje koje proučava kontaktna lingvistika (*id.*: 139). Dakle, problematično nije posuđivanje samo po sebi, nego je problem kad se prijeđe mjera te se ugrozi razvoj rječnika nekog jezika (*i.d.*: 139). Rudolf Filipović (1978: 140) navodi kako je hrvatski jezik u svojoj povijesti slijedio umjereni purizam. Tome su svjedok i stajališta mnogih hrvatskih povijesnih pisaca i jezikoslovaca koji smatraju da tuđice ne treba u potpunosti izbaciti, ali da ih treba zamijeniti domaćim riječima gdje je to moguće i potrebno (*id.*: 140).

Rudolf Filipović kaže kako nisu pisci ti koji većinom unose tuđice u jezik, nego je riječ o stručnjacima i intelektualcima koji „svoju struku unose i dalje razvijaju u svojoj zemlji pa s tom strukom unose tuđe riječi, uglavnom stručne termine često potpuno neprilagođene sustavu jezika koji ih prima“ (Filipović 1978: 141). Dva su glavna razloga unošenja tuđica u stručnim tekstovima. Prvi je taj što stručnjaci smatraju da se obraćaju samo stručnjacima pa im je najvažnija razumljivost, a ne oblik. Drugi je razlog taj što novinari i drugi intelektualci često imaju ograničeno vrijeme predaje radova i pod velikim su pritiskom pa ne stignu pronaći ili osmišljati prikladnu domaću riječ za neku tuđicu (usp. Filipović 1978: 141). Filipović priznaje još samo jednu situaciju u kojoj se tuđice mogu opravdati, a to je stilistička upotreba (*id.*: 141).

Andrija Stančić u članku *Strane reči – smetnja sporazumevanju* spominje vanjsku i unutrašnju ugroženost jezika (Stančić 1983: 97). Jezik je preduvjet za opstanak nacije, a nacija je jedina koja ima pravo brinuti o jeziku, međutim istodobno se postavlja i pitanje „može li jedan te isti jezik (sa svojim varijantama) da bude brižno negovano čedo nekoliko nacija“ pri čemu se misli na srpsko-hrvatski jezik (usp. Stančić 1983: 97). Andrija Stančić smatra da može te da to ne treba biti razlog razdora među nacijama, nego baš suprotno, njihova spona (*id.*: 98). Što se tiče tuđica, Andrija Stančić smatra da su nepotrebne u nacionalnim jezicima te da je nacionalni jezik isključivo sredstvo sporazumijevanja unutar

jednog naroda ili jednog govornog područja, a mišljenja da će se uz što veći broj tuđica koje se koriste širom svijeta narodi međusobno bolje razumjeti naziva „vulgarnima“. „Po našem mišljenju nijedan jezik nije razumljiv za strance koji ga ne znaju. Nemač, Šveđanin i Srbin se neće moći sporazumevati ako ne znaju jedan zajednički jezik bez obzira da li koriste i u kakvim razmerima međunarodne izraze.“ (*id.*: 99). Stvaranje hibridnog jezika koje čak i ima zagovornika, ne pogoduje razvoju nacionalne kulture (*id.*: 100).

Uredništvo potpisuje članak *Tuđice – kamen kušnje jezične kulture* u kojemu se spominju dva polemička lanca. U prvom polemičkom lancu Inoslav Bešker s ironijom koja se nazire već i u naslovu *Strano je otmjenije* kritizira upotrebu *biblioteke* kao strane riječi te sarkastično navodi kako mu je jasno zašto je *Nacionalna biblioteka*, ali *narodne knjižnice* (usp. Uredništvo 1985: 59). Stevo Simić mu odgovara kako se zahvaljujući stranim riječima naš jezik internacionalizira i postaje razumljiviji u svijetu (*id.*: 59). U drugom polemičkom lancu Franjo Tanocki piše članak o lošem utjecaju prevelikog broja tuđica u općem jeziku i navodi deset skupina tuđica s njihovim zamjenama: *centar*, *centralni* – *središte*, *središnji*, *glavni*; *informacija*, *informativan*, *informirati* – *obavijest*, *obavijesni*, *obavijestiti*; *period*, *periodičan* – *razdoblje*, *vrijeme*, *doba*, *povremen*; *princip*, *principijelan* – *načelo*, *načelan*; *direktan*, *indirektan* – *izravan*, *neizravan*; *realizacija*, *realizirati* – *ostvarenje*, *ostvariti*; *teritorij*, *teritorijalan* – *područje*, *područan*; *regija*, *regionalan* – *pokrajina*, *pokrajinski*; *depozit* – *polog*, *ulog*; *šogor*, *šogorica* – *zet*, *šurjak*, *djever*, *zaova*, *jetrva*, *snaha*, *svast*, *šurjakinja* (*id.*: 60).

S Franjom Tanockim ne slaže se Mladen Zvonarević koji kaže da postoje dvije vrste tuđica i to nakaradnice poput *šnicla*, *pendžera* i sl. te internacionalne riječi koje obogaćuju jezik (*id.*: 60). Spominje pokušaj ustaških „jezikoslovaca“ da izbace sve nepoželjne internacionalizme te dodaje kako se neke riječi nama zajedničke sa srpskim jezikom također pokušavaju izbaciti iz jezika pod krinkom tuđica (*id.*: 60).

Radovan Stipetić odgovara Mladenu Zvonareviću da je pomiješao novotvorenice nastale za vrijeme NDH i starije riječi nastale na hrvatskom govornom području te da riječi treba pustiti da žive i umiru na prirodan način, odnosno u govornoj praksi (*id.*: 61).

Franjo se Tanocki u članku *Još o tuđicama i oko njih* osvrće na Zvonarevićev odgovor te kaže kako tuđice ne obogaćuju jezik jer su to uglavnom opće riječi koje imaju više značenja

(usp. Tanocki 1985: 64). Završava time da nema jezika bez tuđica te da ih treba upotrebljavati samo onda kad nema dobrih zamjena, poput *tramvaja, televizije, radija* (*id.*: 64).

Da ne bi bilo kako samo hrvatski lingvisti zastupaju takvo mišljenje o tuđicama, uredništvo iznosi i mišljenje srpskog lingvisti Bogdana L. Dabića koji navodi četiri postavke: tuđice treba svesti na razumnu količinu, pretjerivanje s tuđicama nije u duhu kulturne demokracije, u redu ih je koristiti u terminologiji, kulturan i obrazovan čovjek treba znati što više stranih riječi, ali ih upotrebljavati što manje (usp. Uredništvo 1985: 61). U konačnici, upotreba stranih riječi ne vodi internacionalizmu nego kolonijalizmu, a zagovornici tuđica nauštrb domaćih riječi udaljuju se od svog naroda (*id.*: 62).

U nastavku će se predstaviti članci iz časopisa *Jezik* od XXI. do XL. godišta koji se bave anglicizmima s purističkog stajališta. Vidjet ćemo kako su se jezikoslovci nosili s anglicizmima u hrvatskom jeziku i kojim su metodama pribjegavali u svojim rješenjima.

4.2.1. Šou

O anglicizmu *šou* u *Jeziku* pišu Mate Šimundić i Vladimir Anić, ali i uredništvo časopisa koje uspoređuje prva dva članka i nadopunjuje ih svojim argumentima. Šimundićev i Anićev članak pisani su s dvaju različitih stajališta pri čemu je Mate Šimundić definitivno za zamjenjivanje anglicizma *šou* domaćom riječi, dok se Vladimir Anić na neki način pomirio s tim da je *šou* već prihvaćen te u članku raspravlja o njegovu najboljem obliku (usp. Babić 1974: 159).

U članku *Predstava ili šou* Mate Šimundić piše o riječima koje su tada tek nedavno bile uvedene u hrvatski jezik zajedno sa samim konceptom, a riječ je o engleskim riječima *show* i *showman*. Mate Šimundić (1974: 157) navodi kako riječ *show* u engleskom jeziku dolazi od izraza *one man show* (predstava jednog čovjeka), pri čemu su se prve dvije riječi izgubile. Također navodi kako je u englesko-hrvatskom rječniku Rudolfa Filipovića značenje riječi *show* kao predstave navedeno tek na 10. mjestu (usp. Šimundić 1974: 157) što znači da je ta engleska riječ vrlo bogata značenjima i gotovo se sigurno može zamijeniti nekom hrvatskom riječi koja će označavati samo takvu vrstu televizijske emisije. Nadalje, Mate Šimundić (*id.*: 157) kaže kako riječi *show* i *showman* svakako treba zamijeniti domaćim riječima jer se ne uklapaju u sustav hrvatskog jezika, iako su se udomaćile. Šimundić nudi tri domaće riječi koje bi mogle zamijeniti ovu tuđicu: *predstava, priredba* i *izvedba* te tri riječi za *showmana*:

predstavljajč-ica, priređivač-ica i izvođač-ica (*id.*: 157). Sam je ipak najviše naklonjen riječima *predstava* i *predstavljajč*, odnosno *predstavljajčica*. Te su riječi razumljive gledateljima i slušateljima dok za riječ *show* moraju biti bar toliko upoznati s engleskim jezikom jer im je inače ta riječ strana i nedokučiva. Konačni je argument protiv *showa* to što se ne uklapa u imenički sustav hrvatskoga jezika jer nijedna imenica u nominativu jednine ne završava na *-u*, a u množini bi morala biti *šoi* ili *šovovi* što je opet nezgrapno (*id.*: 157).

Uredništvo u svojem članku *O riječi šou* nadopunjuje Šimundićev članak time što navodi i riječi *zabavnjak* te *zabavljač*, odnosno *zabavljačica* kao dodatne mogućnosti (usp. Babić 1974: 159).

O istoj temi piše i Vladimir Anić u članku „*Televizijska riječ*“ *šou*. Kaže kako se na ovom primjeru vidi relativnost purističke krilatice „gdje imaš domaću riječ ne upotrebljavaj stranu“ (Anić 1974: 158). Za razliku od Mate Šimundića, ne referira se mnogo na višeznačnost riječi *show* jer se ona u nas koristi samo u jednom značenju „televizijska emisija ili priredba na pozornici svestrano zabavnog karaktera, s više točaka ili 'brojeva' povezanih oko jedne ili više središnjih ličnosti.“ (*id.*: 158). „Osim značenja, pomiče se i položaj riječi u našem jeziku primatelju: ona kao usvojena nije ni familijarna ni komična, već je standardizirana i neutralna, pa bi se jedino mogla označiti kao riječ koja pripada jednom stručnom rječniku“ (Anić 1974: 158). Vladimir Anić navodi i specifičnost ove riječi koja se odnosi na to da svaki program nije *show*, a ni svaki *show* nije na televiziji pa tako imamo i složenice *TV-šou* i *šou-program* (usp. Anić 1974: 158). U deklinaciji dolazi do nejednakosti jer se u genitivu javljaju oblici *šoua* i *šoa*, a u dativu *šouu* i *šou* (*id.*: 158). Dok Mate Šimundić nije siguran u znanje engleskog jezika hrvatskih govornika, Vladimir Anić smatra da je opće znanje engleskog previše veliko te se zbog toga dvoglas iz nominativa ne može eliminirati (*id.*: 158). „Množina se tvori kao da dvoglasa nema“ (Anić 1974: 158) no, iako većina stranih jednosložnih imenica tvori kratku množinu kao *konjø – konji*, *šou* se ustalio u dugoj množini (*šooovi*) (*id.*: 158). Vladimir Anić zaključuje time da je i u morfološkom prilagođavanju ove riječi u nas izvršen gramatički odabir.

Uredništvo je u pogledu ovog problema svakako naklonjenije Šimundićevu prijedlogu rješenja, tj. zamjenjivanju riječi domaćom, ali ipak komentira i sklonidbu riječi *šou* jer je svjesno da riječ polako sve više ulazi u opću upotrebu (usp. Babić 1974: 158-160).

4.2.2. Grape-fruit

Otkako se *grape-fruit* pojavio u nas, najčešće su se koristili oblici *grejppfrut* i *grejp* (usp. Babić 1976: 120). Dakako, bilo je odmah jasno da je riječ o tuđicama zbog njihova glasovnog sastava koji je netipičan za naš sustav jer u našim riječima nema suglasničkog slijeda *-jpf-*, niti završetka na *-jp* (*id.*: 120). „Od svih tih likova najprihvatljiviji bi bio *grep*, ali ni on nije općenito prihvaćen, a nije baš ni prihvatljiv zbog načela posuđivanja engleskih posuđenica.“ (Babić 1974: 121) Iz svega slijedi da je svakako potrebno pronaći prikladnu domaću riječ, a Stjepan Babić kaže da *grape-fruit* ionako nije nikakva svjetska riječ jer ostali jezici poput njemačkog, francuskog, talijanskog i španjolskog imaju svoje riječi (*Pampelmuse*, *pamplémousse*, *pompelmo*, *toronja*) koje potječu iz tamilskog jezika koji se govori na Cejlonu, odakle to voće i potječe (usp. Babić 1974: 121).

Za osmišljanje novotvorenice koja bi označavala naziv ovog voća najbolje bi bilo uzeti jedno njegovo obilježje, kaže Stjepan Babić, kao što su u slovenskom jeziku uzeli gorčinu (*grenivka*). U nastavku članka navodi neka svoja rješenja (*id.*: 121) pa bi se prema boji kore mogao zvati *žutunja*. Iako križanac limuna i naranče, ipak više slični limunu pa bi se mogao nazvati *limunovcem*, „međutim, tako se tvore nazivi biljaka prema proizvodu strane biljke: *čajevac*, *kakaovac*, *kamforovac*, *kaučukovac*...“ (Babić 1974: 121). Predlaže i naziv *limunjak* jer su sufiksi na *-ak* široka značenja. Ipak, naziv kojemu on daje prednost jest *limunika* zato što je *-ika* sufiks čest u imenicama koje označavaju biljke (*id.*: 121).

4.2.3. Kambek

Vjesnikov novinar Mirko Trišler piše dovitljiv i humorističan članak o riječi *come back* (*kambek*). Zapravo govori o nepotrebnosti te tuđice pored domaće riječi *povratak* koja potpuno odgovara značenju engleskog *come back*. Među ostalim, podrugljivo navodi kako će se uskoro početi govoriti o polasku i *kambeku* s izleta te se referira i na „poznato Krležino djelo '*Kambek* Filipa Latinovicza“ (Trišler 1978: 119). Vrhunac sarkazma postiže ismijavanjem naslova nekih sportskih novina o „dva kambeka“ pri čemu komentira kako se među običnim pukom vode rasprave o tome jesu li ta „dva kambeka“ dva igrača koji se prezivaju Kambek ili je možda riječ o vrsti zatvorene igre kao „lajbek“ ili je pak riječ o nekoj vrsti grube igre (*id.*: 119).

Stjepan Babić se u članku *Opet o kambeku* referira na Trišlerov članak koji je puno stariji, međutim očito se iz njega nije izvukla nikakva pouka jer se *come back* nastavio javljati u novinskim natpisima: Come back „Grupe 220“, Come back Viviane Romance, Come back Srebreнке Jurinac... (Babić 1978b: 118)

4.2.4. Hoverkraft

O *hoverkraftu* Stjepan Babić govori u članku *Hoverkraft – nepotrebna tuđica*. Stjepan Babić otvoreno osuđuje novinara koji je upotrijebio navedenu tuđicu jer se očito nije potrudio ni provjeriti postoji li domaća riječ. Domaća riječ postoji i ona je *lebdjelica* (Babić 1978a: 158-159). Članak zaključuje komentarem o tome kako su ovakve pogreške nedopustive jer u jeziku ionako imamo i previše anglizama koje ne možemo tako lako zamijeniti domaćom riječi.

4.2.5. Body scanner

Nađena zamjena za body scanner članak je Stjepana Babića u kojemu govori o zamjeni tog anglizma domaćom riječju *pretražnik* (Babić 1981: 31). Osim toga anglizma spominje i mnoštvo drugih koji se sve češće koriste, a neke smo već i spominjali: *grape-fruit, room, camp, parking, taxi, rent-a-car, self-service, come-back, speaker...* (*id.*: 29-30) Sarkastičnim tonom osuđuje nebrigu za očuvanje jezika te navodi kako će takvim tempom doći do prevlasti engleskog jezika. Ipak pokazuje i tračak optimizma jer kaže da postoji šačica lingvista koji se bore protiv te prevlasti i ako nastave da će i uspjeti (*id.*: 30-31).

4.2.6. Hardware

Ivo Škarić u članku *Hardware je zapravo željezarija* zadire u navodnu nezamjenjivost stručnih i tehničkih izraza. Zapravo ne rješava problem zamjene *hardwarea* i *softwarea*, nego ih koristi kao primjere kako bi ukazao na potrebu za domaćim nazivljem. Znanstveni rad i razmišljanje teže što jednostavnijim izrazima, međutim znanost kao roba koja se prodaje traži posebnu, reklamnu retoriku, ili kako Ivo Škarić kaže „prodavanje magle“ (Škarić 1983: 102). „Moramo i sami priznati da mnogo više zaslužuje, pa i stoji jedan *know-how* nego neke obične upute i savjeti kako nešto uraditi“ (Škarić 1983: 102). *Hardware* označava strojeve, a *software* podatke, programe i dokumentaciju. *Hardware* doslovno znači željezarija, a analogno tome, rastavivši riječ *hardware* na *hard* (tvrd) i *ware* (roba), Amerikanci su osmislili *software* (*soft* - mek), a Ivo Škarić objašnjava da je to isto kao kad bismo mi riječi

staretinarnica osmislili opreku *novotinarnica* (usp. Škarić 1983: 102). Pri zamjenjivanju riječi trebalo bi paziti da se ne prenosi samo točnost i sugestivnost temeljnog izraza, nego i adekvatnost konotacija (*id.*: 102). S obzirom na to da je ovdje riječ o jezičnoj igri, nezgodno je prevesti ove izraze jer nemamo opreku za željezo (u željezarija), kao što *hard* (u *hardwareu*) ima *soft* (*id.*: 102). Prijevodom se svakako gubi „otmjenoš“ originalnog izraza, ali strane riječi nam i zvuče ozbiljnije i profinjenije upravo zbog toga što su strane pa se čine pomalo nedokučivima (*id.*: 102). „Anglofoncima su te riječi slike, šaljive usporedbe, igre riječima, a našima su to čiribu-čiriba riječi – nešto važno, da ti stane pamet mudro“ (Škarić 1983: 102). To znači da se te strane riječi kod nas konotacijski vrlo udaljuju od originala. Ivo Škarić konačno apelira na potrebu mijenjanja međunarodnog nazivlja u domaće ako ne želimo ostati znanstvena provincija.

4.2.7. Konzalting

U članku *Konzalting – što je to i zašto?* Milica Mihaljević iznosi sljedeću definiciju: „Konzalting obuhvaća sve poslove od ideje do završetka objekta osim same izvedbe“ (Mihaljević 1984: 153). Osim što se javlja u različitim oblicima (*konzalting*, *konzulting*, *konzalting*, *consulting*), koristi se kao imenica, pridjev, ali i prvi dio polusloženice, dok je u engleskom *consulting* pridjev ili glagolska imenica, a *consultation* imenica. (usp. Mihaljević 1984: 153-154) S obzirom na to da je to riječ latinskog podrijetla, onda bismo trebali imati oblik prema latinskom, a ne prema engleskom. Trebalo bi posuditi samo osnovni strani naziv, a zatim iz njega stvarati ostale izvedenice. (*id.*: 154) Osnovni bi oblik bio *konzultacija*, uz domaći *savjetovanje*, a izvedenice bi bile: *konzultacijski/savjetodavan*, *konzultiranjelsavjetovanje*, *konzultant/savjetnik*, *konzultirati/savjetovati* (*id.*: 154). Iako se većina anglizama može zamijeniti domaćim ili latinskim nazivom, to ipak nije slučaj u praksi, a čak se može naići i na situaciju u kojoj se domaći naziv objašnjava stranim, a Milica Mihaljević kao primjer toga donosi *savjetodavne usluge* u zagradi objašnjene *consultingom* (*id.*: 154). Osim *konzaltinga*, tu su i *inženjering* (a moglo bi biti inženjerstvo), zatim *marketing*, *leasing*, *parking*, *dribling*, *šoking*, *doping*, *šoping*... (*id.*: 154)

4.2.8. Sida ili AIDS

Stjepan Babić u članku *Sida kao jezični problem* govori o tome je li bolje upotrebljavati naziv *sida* ili *AIDS*. U oba slučaja riječ je o tuđicama jer je *sida* skraćenica francuskog naziva za „sindrom stečenog nedostatka imunosti“ (Babić 1987: 156), a *AIDS*

skraćenica engleskog naziva. U trenutku kad Babić piše ovaj članak *sida* je prošireniji naziv što bi bilo odlično da nije mišljenja koja smatraju da bi ipak trebalo upotrebljavati *AIDS* jer ga „koristi cijeli svijet“ (*id.*: 157). Osim što ga, naravno, ne „koristi cijeli svijet“, a i da jest tako, svejedno bi nam bilo u interesu osmisliti vlastiti naziv, Babić navodi i to da nam se *AIDS* ne uklapa u jezični sustav jer ima dva samoglasnika pa dva suglasnika a oni su k tome *-ds* pa bi zbog jednačenja po zvučnosti trebali postati *-ts*, a onda i samo *-c*, *-i-* bi prešlo u *-j-* pa bismo tako imali *ejc* ili *ejdz*. Tako bi nam ova riječ zauvijek ostala neprilagođena tuđica (*id.*: 156).

4.2.9. Duty free shop

Čitatelj *Jezika* Zdravko Žarković predlaže za engleski naziv *duty free shop* vlastitu novotorenicu *bezdažbinarnica* (Babić 1991: 64). Riječ je o specijaliziranim trgovinama u kojima se kupuje stranom valutom uz određeni popust jer su proizvodi oslobođeni poreza i dažbina pa otuda Zdravku Žarkoviću ideja. Osim toga, *bezdažbinarnica* je tvorena analogno prema *carinarnici* kako sam Žarković kaže (*usp.* Babić 1991: 64).

Stjepan Babić slaže se s time da bi hrvatska riječ trebala zamijeniti *duty free shop*, ali navodi kako je riječ *bezdažbinarnica* teško izgovoriti. Sam predlaže naziv *bescarinska prodavaonica* (*id.*: 64).

4.3. Nazivlje

4.3.1. Zatiranje hrvatskog nazivlja

Stjepan Babić u članku *Zatiranje hrvatskog nazivlja* donosi i komentira istoimeno poglavlje članka *Englesko-hrvatski normacijsko-potvrđni rječnik* Marijana Brezinščaka. Brezinščak komentira kako su norme Jugoslavenskog standarda (JUS-a) pisane latinicom na srpskom jeziku, a na „nesrpskim“ je jezicima objavljen zanemariv broj normi. Te norme obvezuju i Republiku Hrvatsku u mjeriteljskim, trgovinskim, tehničkim i drugim propisima, a i sam Sabor RH nameće „nakaradne nazive“ poput *oznaka kvaliteta HUS, hrvatski standard, dragocjeni metali*. Marijan Brezinščak to naziva još jednim dokazom „uspješna istiskivanja tradicionalnoga hrvatskoga strukovnog, trgovinskog i razgovornog nazivlja, ometanja sustavne tvorbe novih termina u duhu hrvatske jezične tradicije i nametanja srpske terminologije iz prve i druge Jugoslavije“ (Babić 1992: 63). Marijan Brezinščak umjesto standarda zagovara normu.

Babić komentira da se toliko zakonodavstvo od 12 tisuća normi nije moglo brzo prevesti, ali ipak napominje da se na tome radilo brzopleto i bez promišljanja jer je, na primjer, *JUS* preveden kao *HUS*. S obzirom na to da *JUS* označava Jugoslavenski standard, *HUS* nema previše smisla. Bolje bi svakako bilo *HN* prema *Hrvatska norma*. (*id.*: 63)

Osim toga, Stjepan Babić upozorava da se ne treba opustiti zbog prolaska opasnosti zato što sada vreba opasnost od anglizama (*id.*: 63).

4.3.2. Milica Mihaljević i Igor Čatić o nazivlju i terminologiji

U članku *Nazivlje i terminologija* Milica Mihaljević navodi kako se i nazivlje i terminologija upotrebljavaju, a čak i u časopisu *Jezik* autori članaka upotrebljavaju oba naziva s tim da postoje autori koji u istom članku upotrebljavaju i jedan i drugi naziv (usp. Mihaljević 1985: 148). Analizom obaju naziva Milica Mihaljević dolazi do zaključka kako je *nazivlje* domaći i tvorbeno proziran naziv, a *terminologija* potječe iz latinskog jezika te se u našim rječnicima samo u jednom od svojih značenja poklapa s *nazivljem* „i to kad znači ukupnost svih znanstvenih i stručnih naziva uopće ili ukupnost naziva neke određene struke ili više srodnih struka“ (Mihaljević 1985: 148). Terminologija može označavati i znanost o nazivima općenito, neovisno o nekoj određenoj struci (*id.*: 148). Milica Mihaljević predlaže da se *terminologija* upotrebljava u značenju znanosti o nazivima umjesto *terminološke znanosti* koju predlaže Dalibor Brozović, a *nazivlje* kad je riječ o nazivima određene struke kako bi se izbjegla sinonimija između *terminologije* i *nazivlja* te kako bi znanost o nazivima ostala jednočlani naziv (*id.*: 149).

Sljedeći problem koji Milica Mihaljević navodi tvorba je odnosnog pridjeva od imenice *nazivlje*. Predlaže pridjev *terminološki* u smislu „ono što se odnosi na nazivlje, terminologiju i terminologa“ (Mihaljević 1985: 149). Obrazloženje je za ovaj odabir to da domaći naziv može imati prednost pred stranim čak i onda kad ne pokriva cijelu porodicu strane riječi već samo jedan dio (*id.*: 149). Riječ je o supletivnosti koja se i ovdje može primijeniti kao u slučaju *naglasak – akcentolog* pa prema tome *nazivlje – terminološki, terminolog* (*id.*: 149). Dakle, pridjev *terminološki* odnosio bi se i na *nazivlje* i *terminologiju*.

Tautologičnim naziva uporabu *stručnog nazivlja* jer je „struka“ sadržana u značenju naziva *nazivlje* (*id.*: 149).

Članak Igora Čatića *Stručno nazivlje i terminologija* osvrt je na prethodno analizirani članak Milice Mihaljević. Navodi kako njena definicija nazivlja i terminologije nije sveobuhvatna za tehničku terminologiju (usp. Čatić 1986: 24). Kaže kako Mihaljević razlikuje *termin* i *terminologiju* od *naziva* i *nazivlja*, ali ne sveobuhvatno. „Za terminološke rječnike treba uložiti znatno više napora i oni ne moraju biti istovremeno povezani s višejezičnim rječnicima nazivlja. Nas koji radimo na stručnim rječnicima, prvenstveno nazivlja, pragmatički zanimaju pitanja kako doći do najboljih termina, što uključuje i sustavni pristup izradi nazivlja.“ (Čatić 1986: 25).

Milica Mihaljević u članku *Još o nazivu i terminu, nazivlju i terminologiji* odgovara Igoru Čatiću da se slaže s tim da je izgrađen pojmovni sustav (pojmovlje) preduvjet za izgradnju pouzdanog nazivlja, ali ističe kako se njezin članak ne odnosi samo na sustav označitelja ili etiketa nego na sustav naziva (= termina) koji se upotrebljavaju u nekoj grani znanosti ili umjetnosti (usp. Mihaljević 1987: 26). „Nazivlje uključuje pojmovlje dane znanosti za koje su utvrđeni odgovarajući označitelji (etikete).“ (Mihaljević 1987: 26) Zbog toga su rječnik nazivlja i terminološki rječnik istoznačni, a razlikuju se prijevodni rječnici koji daju prijevode na druge jezike od objasnidbenih rječnika koji nude definiciju pojma (*id.*: 26).

4.3.3. Juraj Božičević o stručnom nazivlju

Juraj Božičević u članku *Stručno nazivlje – važna osnova znanstvene i tehnološke samostalnosti* upozorava na novi oblik intelektualne kolonizacije koja se očituje u prodoru engleskog jezika u nacionalne pomoću širenja primjene informacijskih tehnologija, a ona je za narod to opasnija što je jezik naroda nerazvijeniji (usp. Božičević 1987: 10-12). Rad se na stručnom nazivlju u Hrvatskoj dovodi u blisku vezu s nacionalizmom što Božičević opovrgava sljedećim riječima:

„Stvaranje i razvoj stručnog nazivlja nema nikakve veze s nacionalizmom, nego je naprotiv važna osnova znanstvene i tehnološke samostalnosti i samopouzdanja naroda, sredstvo njegovog stvaralačkog razmišljanja i rada, osnova slobodnog i ravnopravnog komuniciranja s drugim narodima.“ (Božičević: 1987: 11)

Juraj Božičević navodi kako je jezik pratitelj društvenog razvoja te nastaje i razvija se s potrebom (usp. Božičević 1987: 11). Ljudi, jezik i društvena zajednica međusobno su povezani, a što je u nekoj zemlji veći stupanj razvoja to je i jezik izgrađeniji. Stoga si

razvijenije zemlje mogu priuštiti luksuz nametanja vlastita jezika drugima (*id.*: 12). Neke pak zemlje poduzimaju zaštitne mjere kako bi se zaštitile od intelektualne podređenosti te nastoje razviti vlastito stručno nazivlje ili bar prevesti englesko (*id.*: 12). Znanstvena i tehnička komunikacija predstavljaju najrazvijeniji oblik komuniciranja te o njoj ovise i opstanak i razvoj pojedine ljske zajednice (*id.*: 12).

4.3.4. Računalno nazivlje

Anuška Štambuk započinje članak *O tvorbi nazivlja elektroničkih računala* izjavom da se jezične promjene najviše očituju na razini rječnika u obliku novih označitelja koji označuju novi pojam (usp. Štambuk 1984: 119). „Neologizmi mogu biti stilistički, nastali iz estetskih pobuda, ili denominativni, nastali iz potrebe da se priopći neko novo iskustvo.“ (Štambuk: 119)

Anuška Štambuk navodi načine nastanka novotvorenica u računalnom nazivlju, a to su: izvođenje (prefiksima ili sufiksima), tvorba dvočlanih ili višečlanih naziva, skraćenice, promjena u semantičkoj ekstenziji riječi, posuđenice iz stranog jezika (*id.*: 119). Prvi način, izvođenje prefiksima, odnosi se uglavnom na prevođenje engleskih naziva u kojima se ostavljaju latinski ili grčki prefiksi kao u primjeru *mikronaredba* (*microinstruction*). Međutim, ima i mnogo primjera u kojima se prevode ti prefiksi, kao u *međusklop* (*interface*). Autorica navodi kako je ovdje zapravo riječ o prefiksoidima (polu- i među-), ali kako se podjela ne bi previše razgranala, stavljeni su u ovu skupinu (*id.*: 120). U izvođenju prefiksima najproduktivniji su sufiksi *-ač* (birač) i *-lo* (računalo), a navodi se i zanimljiv primjer naziva *opterećenje* i *opteretivost* u kojima jedino sufiks razgraničava značenje dok tu ulogu u engleskom imaju prijedlozi (*fan-in*, *fan-out*) (*id.*: 120). Novotvorenice nastale tvorbom dvočlanih ili višečlanih naziva najbrojnije su u našem računalnom nazivlju. Kod nas je uglavnom riječ o prevedenicama s jednakim brojem elemenata kao i u izvorniku (*integrated circuit – integrirani krug*), međutim može se dogoditi i da jednu riječ prevedemo višečlanim izrazom (*processor – uređaj za obradu*), ali i da višečlani engleski izraz prevedemo jednom riječju (*step by step – korakom*) (*id.*: 121). U hrvatskom se imeničke složenice izbjegavaju te se uglavnom nastoje prevesti imeničkim pridjevima (*machine instruction – strojna naredba*) ili prijedložnom imeničkom strukturom (*return instruction – naredba za povratak*) (*id.*: 121). Skraćenice su nam uglavnom preuzete iz engleskog jezika (FORTRAN – formula translation), ali ima i naših (NILI – eng. NOR). Promjena u semantičkoj ekstenziji riječi odnosi se na

„posuđivanje“ riječi iz općeg leksika nakon čega im se daje novo, suženo značenje (*gate – vrata*). Ovo posuđivanje događa se u engleskom jeziku jer je kod nas riječ uglavnom o prevedenim jedinicama općeg leksika u terminologiziranom značenju (*id.*: 122). Internacionalizmi su u znanstvenom nazivlju česta pojava pa često dolazi do preuzimanja stranih naziva, a njihova adaptacija se odvija na grafičkoj (*chip – čip*), fonološkoj (*code – kod*), morfološkoj (*compiler – kompilator*) i semantičkoj razini (kad je riječ integrirana u novi jezični sustav dobiva i novo značenje) (*id.*: 123).

4.3.5. Nazivlje iz područja mjerenja

Juraj Božičević u članku *Hrvatsko nazivlje iz područja mjerenja u usporedbi s nazivljem u svjetskim jezicima* najprije navodi definiciju mjerenja prema kojoj je to „postupak određivanja vrijednosti stanovite veličine, svojstva ili sastava s obzirom na dogovorenu usporedbenu vrijednost veličine, svojstva ili sastava“ (Božičević 1984: 80). Hrvatski pojam za *metrologiju* je *mjeriteljstvo*, a različita područja se mogu tvoriti od latinskog i grčkog korijena s dodatkom *–metrija* (*kolorimetrija*) ili pomoću pridjevnog oblika odrednica (optička mjerenja) (*id.*: 81). „Osoba koja se bavi znanosti i tehnikom mjerenja jest *mjeritelj*, a isti naziv vrijedi i za onoga tko se bavi mjeriteljstvom, *metrologa*.“ (Božičević 1984: 82) Osoba koja mjeri je *mjerilac* ili *mjerač*, a u geodeziji je uvriježeno *mjernik* ili *geometar* (*id.*: 82). Pojam koji označava pripadnost mjerenju ispred odrednice ima pridjev *mjerni* (mjerna pogreška) (*id.*: 82-83). Manji je broj pojmova u literaturu uveden lošim predvođenjem s njemačkog ili engleskog pa autor navodi primjer pojma *Geber* koji je kod nas preveden kao *davač* umjesto *osjetilo* i *pretvornik* (*id.*: 87).

4.3.6. Kemijsko nazivlje

U članku *Problemi s kemijskim nazivljem* čitatelj pita koji je od tri moguća oblika pisanja spojeva ispravan: *natrijev fluorid*, *natrijski fluorid* ili *natrij fluorid* (usp. Babić 1985: 31). Stjepan Babić odgovara da se „pridjevi sufiksima *–ov*, *–ev*, *–in* po sustavu ne tvore od imenica koje znače što neživo, treći je tip nehrvatski“ (Babić 1985: 32). Pridjevi od imenice za neživo tvore se sufiksima *–ni* i *–ski* tako da bi *natrijski fluorid* bio standardni oblik. Stjepan Babić napominje da je to situacija s jezične strane, ali da kemičari koriste sva tri oblika i da se najprije oni moraju uskladiti (*id.*: 32).

4.3.7. Prometno nazivlje

Marko Lukenda u članku *Iz prometnoga nazivlja* piše o dvama terminološkim problemima, a to su „naziv za zatvoreni parkirališni prostor“ i „naziv za napravu za mjerenje vremena parkiranja“ (Lukenda 1988: 143).

Za prostor na kojemu se ostavljaju vozila usvojen je naziv *parkiralište*, a za zatvoreni parkirališni prostor javljaju se nazivi *javna garaža*, *parking-garaža*, *parkirna* i *parkirališna garaža* (usp. Lukenda 1988: 144). *Parking-garaža* nije prilagođena hrvatskom standardnom jeziku, ali ni *parkirna* ni *parkirališna garaža* nisu bolja rješenja jer pojam *garaža* već sam po sebi podrazumijeva prostor za parkiranje. Marko Lukenda navodi kako je *garaža* dovoljna kao osnovna terminološka jedinica (*id.*: 144). Iako je tuđica, *garaža* se upotrebljava jer ne postoji prikladna domaća zamjena. Uz kuće u nizu Marko Lukenda analogno predlaže naziv *garaže u nizu* ili *skupne garaže* (*id.*: 144).

Garaža kao javni prostor može biti *prizemna*, *podzemna* i *nadzemna* (višekatna) prema njemačkim nazivima *Flachgarage*, *Tiefgarage* i *Hochgarage*. Međutim, i za ta tri pojma Marko Lukenda nastoji pronaći opći pojam. *Gradska garaža* nije dobar naziv jer nije nužno riječ o garaži smještenoj u gradu. Kao bolji pojam predlaže *javnu garažu* čije bi vrste bile *prizemna*, *podzemna* i *nadzemna garaža*. (*id.*: 144) Osim toga, Marko Lukenda predlaže naziv *garažnica* za *garažu* kao samostojeći objekt što bi bilo ekvivalent njemačkom *Parkhaus* (*id.*: 144).

Za napravu za mjerenje vremena parkiranja upotrebljavali su se razni nazivi poput *parking kartsat*, *kartsat*, *kartsat za automobil*, *sat za mjerenje vremena*, *vremenski sat*, *parkirnik*, *parkirališnik* i mnogi drugi od kojih Marko Lukenda najprikladnijim smatra *parkirališnik* (*id.*: 145).

4.3.8. Glasnički nazivi

Zrinka je Babić u člancima *Hrvatski glasnički nazivi prema tvorbenim načinima* i *Glasnički nazivi prema tvorbenome mjestu* obradila glasničke nazive prema tvorbenom načinu i prema tvorbenom mjestu. Na početku ona navodi kako je glavni nedostatak hrvatskih naziva glasnika to što su dvočlani (*otvorni glas*, *tjesnačni glas*), a pozitivna im je strana svakako to što su sadržajno prozirni i slikoviti pa ih je lakše pamtit. Međutim, i dvočlanost se može riješiti sufiksalsnom tvorbom. (usp. Babić 1992a: 97-98)

Govor se sastoji od *pokretanja* koje se još naziva *inicijacija*, *oblikovanja* ili *artikulacije* i *glasničenja* odnosno *fonacije* (*id.*: 98-99). Ovdje je riječ o jednočlanim izrazima te nema razloga zašto se ne bi koristili hrvatski nazivi. Problem o kojemu Zrinka Babić govori je, na primjer, upotreba *otvornog glasa* umjesto *vokala*. Međutim, to i nije toliko problematično s obzirom na to da postoji i *otvornik*. Zapravo, za većinu glasova postoji alternativa s jednočlanim izrazom. Ipak, ako su glasnici dvostruko oblikovani, bolje je koristiti dvočlane nazive jer bi složenice bile preduge (*dvousneni jedrenici* umjesto *dvousnenojedrenici*) (usp. Babić 1992b: 55).

4.4. Ostali puristički problemi i rješenja

4.4.1. Tijek teče, tok stoji

Dalibor Brozović u svojem članku najprije kritizira mišljenja prema kojima je jezik Zagrepčana ili žitelja kojih drugih većih gradova bolji, ispravniji ili se čak smatra standardnim jezikom. Obara se na takvu snobovštinu i napominje kako svi beziznimno moraju učiti standardni jezik (usp. Brozović 1977: 154-155).

Krajem dvadesetih godina prošlog stoljeća riječ *tijek* počela se proganjati i to uz objašnjenje da je se mora zamijeniti riječju *tok* zato što u ekavskom standardu ne postoji riječ „tek“ koja bi bila ekvivalent riječi *tijek* u ijekavici (*id.*: 155). Zahvaljujući podizanju jezične kulture i poznavanju književnojezične tradicije riječ *tijek* je vraćena u upotrebu, ali je potom riječ *tok* postala upitna i smatrana nehrvatskom (*id.*: 155).

U ovim se riječima radi o prijevaju u kojemu se vokali *e* i *o* zamjenjuju u korijenu (*tek*– od teći u *tok*) ili se pak duže pa dugi *e* daje *jat* (*tijek*). Dalibor Brozović još navodi i primjer u kojemu plot uspoređuje s plet– u plesti te kaže kako oblici s *e* ili *jatom* uglavnom označavaju neki proces. Prema tome, *tijek* označava proces tečenja, a *tok* mjesto na kojemu se proces odvija (*id.*: 155).

Dalibor Brozović komentira kako nema smisla uspoređivati riječi s ekavskim riječima i na temelju toga donositi zaključke. Ekavci ne razlikuju *tijek* i *tok*, ali isto tako na primjer, ne razlikuju ni *ukus* i *okus* pa to ne znači da bismo i mi trebali izbaciti jedan od ovih oblika (*id.*: 156).

4.4.2. Spašavanje ili spasavanje

Stjepan Babić u članku *Spašavanje ili spasavanje* navodi kako Slavko Pavešić razlikuje ova dva izraza: *spasavanje*, *spasavati* načinjeno od *spasti* te *spašavanje*, *spašavati* načinjeno od *spasiti* (usp. Babić 1977: 62). *Spasiti* se ravnopravno upotrebljava uz stariji oblik *spasti*. Međutim, prema uporabnoj normi, *spasiti* je uvjerljivo učestalije te bi onda prema tome trebalo upotrebljavati *spašavati* i *spašavanje* (*id.*: 62). Kad osnove osnovnih glagola završavaju na *s*, javlja se dvojstvo: u nekim slučajevima ne dolazi do promjene (*isprсити se – isprsavati se*), a u drugima dolazi do promjene (*oglasiti – oglašavati*). U trećem slučaju javljaju se i jedni i drugi likovi pa zbog toga imamo *spasavanje* i *spašavanje*, ali to se, dakako, treba riješiti. Stjepan Babić odlučuje se za *spašavanje*, a argumenti su sljedeći: bolje se uklapa u sustav jer bi se *s* kao srednjojezični glas trebao jotirati, glagoli sa zamjenom *s/š* znatno su brojniji te se treba odlučiti za samo jedan stilski neutralan oblik (*id.*: 62-63).

4.4.3. Rubljoper i peraćica

S obzirom na to da nije bilo određenog naziva za *stroj za pranje rublja*, Stjepan Babić daje na razmatranje prijedlog jedne studentice koji glasi *rubljoper* (Babić 1990: 64)

Eugenija Barić piše članak *Mogućnost zamjene višečlanog naziva stroj za pranje*. Navodi da su najplodniji sufiksi za tvorenje naziva naprava *-ač*, *-lica* i *-lo*. Ako naziv naprave završava na *-ač*, on se u tvorbenoj analizi podudara s istom tvorenicom koja znači osobu (*bris-ač*), ali to na primjer nije slučaj i s *vezačicom* jer se *vezačica* kao stroj analizira ovako: *vez-ačica*, a kao osoba ovako: *vezač-ica* (usp. Barić 1982: 77).

Dotad postoji prijedlog zamjene *stroja za pranje* nazivom *perilica*. Eugenija Barić navodi kako je i *peraćica* mogući izbor analogno prema *vezačici*. (*id.*: 78). „Umjesto glagolske imenice u akuzativu s prijedlogom *za* kojim se izriče namjena stroja upotrebljavaju se često pridjevi od prezentske osnove istoga glagola“ (Barić 1982: 78) pa umjesto *stroj za šivanje* imamo *šivaći stroj*, a *stroj za pisanje* je *pisaći stroj* tako da bi *stroj za pranje* mogao biti *peraći stroj* (*id.*: 78). Daljnim se tvorbenim procesom umjesto *stajaće vode* dobije *stajaćica*, umjesto *spavaće košulje* *spavaćica* pa onda Eugenija Barić predlaže i *peraćica* kao jedan od mogućih naziva *stroja za pranje*. Ovim se prijedlozima dodaje još i *pralica* (*id.*: 78).

Eugenija Barić zaključuje: „Od dosadašnjeg izricanja namjene s prijedlogom *za* i glagolskom imenicom (*stroj za pranje*), preko mogućnosti izricanja namjene s pridjevom na *-aći* (*peraći*

stroj) najbliže je do novog i značenjski neopterećenog naziva tvorenica *peraćica*.“ (Barić 1982: 79)

Nakon što je izvršen izbor između četiriju prijedloga, Eugenija Barić upozorava na sintaktički problem koji nastaje pri upotrebi atributa uz naziv kao što je *peraćica*. Dakle, postoje dvije mogućnosti, a to su: *peraćica rublja* i *peraćica za rublje* (*id.*: 79). Prijedlog *za* označava namjenu određenog predmeta (nož za papir, žlica za juhu). Međutim, kad je riječ o tvorenici, situacija se mijenja, posebno kad je riječ o tvorenici koja može značiti i osobu i napravu (*otvarač*). Prema tome imamo dva sintaktička odnosa koja znače različite stvari: *otvarač konzervi* (osoba) i *otvarač za konzerve* (naprava). S obzirom na to da postoje strojevi koji sami obavljaju radnju, njih bismo onda trebali navoditi bez prijedloga *za*. Neki prema tome razlikuju *perilicu rublja* (stroj koji sam pere rublje) i *perilicu za rublje* (kod zdenca). Eugenija Barić stoga kaže prihvatiti li se *peraćica*, puni će naziv biti *peraćica rublja* jer je to stroj koji sam vrši radnju. (usp. Barić 1982: 80)

4.4.4. Očale ili naočale

Vladimir Loknar spominje četiri moguća naziva optičkog pomagala za poboljšanje vida: *naočale*, *naočari*, *očale* i *očari* (usp. Loknar 1983: 45-47). Navodi kako se u rječnicima natuknice *naočale* i *naočari* upućuju na *očale* i *očari* (*id.*: 46). Navedeni nazivi potječu od talijanskog *occhiali*, ali se prilagođavaju našem jezičnom shvaćanju pomoću prefiksa *na-*. Ipak, zbog jednostavnosti i prihvatljivosti u književnom govoru prevladava lik *očale* iako je, navodi Loknar, upotreba *naočala* sve učestalija (*id.*: 46). Argument prema kojemu bi *očale* trebale postati standardni oblik je taj da je od ovog oblika jednostavnije tvoriti izvedenice, iako je oblik *naočale* „ljepši“ (*id.*: 46).

Vladimir Loknar sužava izbor na *naočale* i *očale* između kojih se treba izvršiti konačni izbor te navodi kako se o tome može odlučiti dogovorom ili prepuštanjem praksi (*id.*: 47).

4.4.5. Perivoj i park

Davor Tanocki kaže kako su ove dvije riječi sinonimi, s tim da *park* sve više ulazi u svakodnevnu upotrebu, a *perivoj* se polako gubi i postaje arhaizam (usp. Tanocki 1987: 156). „Obje riječi označavaju uređene nasade s ukrasnim drvećem i drugim biljem, s prostorima za šetnju i igru“ (Tanocki 1987: 157), ali osim ovoga značenje *park* može značiti i skup vozila

(*vozni park*) ili područje pod državnom zaštitom (*nacionalni park*), a može imati i neka stručna značenja (*id.*: 157).

Obje su riječi tuđice. *Perivoj* je riječ grčkog podrijetla, ali se uklopila u glasovni sastav hrvatskog jezika (*id.*: 156-157). *Park* je u vrijeme pisanja ovog članka novija riječ, a očito je tuđica jer završava suglasničkom skupinom koja nije *-st*, *-št*, *-zd* ni *-žd* (koje su karakteristične za hrvatski jezik) (*id.*: 158).

Davor Tanocki navodi kako bi riječ *perivoj* mogla imati prednost zbog svoje jednoznačnosti i glasovnog sastava, ali ne može se zanemariti sve veća upotreba riječi *park* pa predlaže značenjsko razgraničavanje tih dvaju riječi. *Perivoj* bi prema tome zadržao svoje značenje, a *park* bi se upotrebljavalo u drugim njegovim značenjima (*vozni park*, *nacionalni park*, itd.) (*id.*: 158).

4.4.6. Tisuća ili hiljada

Stjepan Babić kaže kako riječi *tisuća* i *hiljada* kao istoznačnice za učestali pojam nisu obje mogle opstati u standardnom jeziku. Bilo je jasno da će jedna od njih postati dio standardnog jezika dok će druga dospjeti na rub književne upotrebe pa je *tisuća* kao domaća riječ postala standardna (usp. Babić 1988: 89).

Tisuća je stara slavenska riječ, a njezino je značenje prema etimologiji *debela (velika) stotina*, a *hiljada* je naziv koji su trgovci proširili po otočnom Balkanu iz Grčke. Većina slavenskih naroda upotrebljava *tisuću*, osim Bugara i Makedonaca koji se drže *hiljade*, a samo Hrvati, Srbi i Crnogorci upotrebljavaju obje. Stjepan Babić naglašava kako je takva pojava zapravo dokaz neizgrađenosti jezika (*id.*: 90).

Neki zagovaraju *hiljadu* iz romantičarskih motiva – jer se tako govori u narodu, a Stjepan Babić spominje i jednog zagovornika *hiljade* koji se poziva na Marka Marulića koji je nekoliko puta upotrebljava iz čisto stilskih razloga ili zbog sroka te čak i objašnjava značenje riječi *hiljadu* pomoću riječi *tisuća* (*id.*: 91-92). Dakle, *tisuća* je pripala standardnom jeziku i istisnula *hiljadu* kao i *siječanj januar* te *cesta drum*. Babić navodi kako se to više dogodilo spontano nego svjesnom standardizacijom kao što je slučaj i s potonjim primjerima (*id.*: 89).

4.4.7. Četvorni metar

U članku *Nazivi četvorni metar i kubni metar* Marijan Brezinščak raspravlja o Buljanovu prijedlogu da se iz javne upotrebe ukloni naziv *četvorni metar*. Na Buljanovih šest argumenata za uklanjanje spomenutog naziva, Brezinščak navodi protuargumente. Prvi je Buljanov argument taj da je *četvorni metar* sinonim za *metar na četvrtu*, što Brezinščak opovrgava jer je *metar na četvrtu* gotovo cijelo stoljeće sinonim za metar na drugu potenciju ili *metar na kvadrat* (usp. Brezinščak 1989: 29-30). Drugi je Buljanov argument taj da je *četvorni metar* dvoznačan naziv, na što Brezinščak opet niječno odgovara jer je još Bogoslav Šulek objasnio taj naziv te nikad nije dolazilo do zabune oko toga o kojoj je mjernoj jedinici riječ (*id.*: 29-30). Buljan nadalje navodi da je *četvorni metar* arhaičan naziv za *kvadratni metar*, a Brezinščak kaže kako se slaže da je to stari naziv za ovu mjernu jedinicu, međutim, nije zastarjeli naziv (*id.*: 29-30). Sljedeći je argument taj da *četvorni metar* ponovno uvode jezični čistunci. Brezinščak se ponovno ne slaže zato što *četvorni metar* nikad nije ni izišao iz upotrebe da bi ga se uopće moralo ponovno uvoditi (*id.*: 29-30). Buljan dalje iznosi da će se uklanjanjem ovoga naziva pridonijeti terminološkom jedinstvu u SFRJ, a Brezinščak se ne slaže s time jer bi onda značilo da bi se i u ćirilničnim tekstovima mjerne jedinice morale pisati latinicom (*id.*: 30-31). Posljednji je Buljanov argument to da zakonska metrologija mora biti jedini i isključivi terminološki voditelj, na što Brezinščak odgovara da bi se u nazivlju u metrologiji trebalo držati preporuka jezičnih stručnjaka (*id.*: 30-31).

Pri kraju članka Marijan Brezinščak predlaže upotrebu *kubnog metra* umjesto *kubičnog* jer je to kraći i gipkiji naziv. Pritom napominje da svaki kubirani metar nije *kubni metar* te ističe razlike među mjernim jedinicama: „jedinica za fizikalnu veličinu moment otpora zove se *metar na treću*, a za obujam *kubni metar*, jedinica za kvadrupolni jezgreni moment zove se *metar na drugu*, a jedinica za ploštinu *četvorni metar*.“ (*id.*: 31)

4.4.8. Staratelj

U članku *Treba li hrvatskomu jeziku staratelj?*, Mile Mamić raspravlja o tome jesu li *staratelj*, *starateljica* i *starateljstvo* neophodni nazivi u hrvatskom pravnom jeziku. Do 20. st. u hrvatskom su jeziku postojala dva naziva za dva pravna pojma, a to su *skrbnik* i *štitnik* (usp. Mamić 1991: 75-76). Kasnije se javljaju težnje da se naziv *štitnik* u potpunosti zamijeni *skrbnikom*. Iako je bilo pokušaja da se hrvatskom jeziku nametne naziv *staratelj* koji je karakterističniji za srpski pravni jezik, do toga nije došlo (*id.*: 76). Mile Mamić spominje i to

kako Jezični savjetnik iz 1971. godine navodi kako je *staratelj* rusizam, a hrvatska je riječ *skrbnik*, iako se uobičajila i riječ *staratelj* (*id.*: 76). „Ona se doista uobičajila, ali zato što je u srpskom bila obična i bez konkurencije te se je silom jačega nametnula i hrvatskom zakonodavstvu i hrvatskoj pravnoj praksi te neprestano potiskivala samo hrvatski naziv *skrbnik*.“ (Mamić 1991: 76) Mamić zaključuje time da hrvatski leksikografi prednost daju nazivu *skrbnik*, a naziv *staratelj* nam uopće nije potreban (*id.*: 77).

5. Zaključak

Jezična su kultura i purizam na određenoj razini istoznačni pojmovi, kao što navodi i Radoslav Katičić u članku *O purizmu*. Purizam je dio jezične kulture, a jezična kultura ne može funkcionirati bez purizma jer je jezik sam po sebi purističke naravi. Jezik „zahtijeva, naime, da se govoreći njime služimo izražajnim sredstvima koja mu pripadaju i koja su u njemu sadržana, a ne kakvim drugima“ (Katičić 1974: 85). U tom je slučaju riječ o spontanom ili prirodnom purizmu. Katičić spominje i svjesno usmjereni purizam, a to je onaj u kojemu dolazi do svjesnog odabira između ponuđenih izražajnih sredstava te je većina primjera navedenih u ovom radu toga tipa. Takav je purizam aktivnost “unutar jezičnoga kultiviranja” (Mićanović 2006: 41), a s obzirom na to da je jezično kultiviranje “vid jezičnoga planiranja, koji pokriva sve racionalne i važne intervencije u jeziku” (*id.*: 41), purizam je “jedan od ciljeva planiranih jezičnih intervencija, odnosno purizam je uključen u jezično planiranje” (*id.*: 41).

Jezični je purizam oduvijek kamen smutnje, kako među laicima, tako i među jezikoslovcima pa se, na primjer, ni svi jezikoslovci ne bi složili s mišljenjem koje zastupa jezikoslovac Josef Vachek da su puristička nastojanja uglavnom više štetna nego korisna (usp. Vachek 1966: 38). U konkretnijem slučaju, s obzirom na riječ *show*, također su bili prisutni različiti stavovi, pri čemu je Vladimir Anić prihvatio stranu riječ, a Mate je Šimundić zagovarao neku od prikladnih domaćih riječi. Međutim, svakako je bolje rješavanje purističkih problema prepustiti stručnjacima kako ne bi došlo do nepotrebnog i neopravdanog progona riječi kao što je bio slučaj s *tijekom*. Dakako, jezikoslovci ne mogu uvijek i u potpunosti određivati koja će riječ ući u upotrebu, a koja će izići iz upotrebe. Oni mogu iznijeti najbolje rješenje i argumentirati ga kao što je učinio Stjepan Babić predloživši *limuniku* umjesto *grape-fruita*, ali da bi se riječ zadržala, ona mora zaživjeti i ustaliti se u upotrebi govornika. Isto tako jezikoslovci mogu upozoriti i upozoravaju na suvišnu upotrebu tuđica koje imaju sasvim

dobru domaću zamjenu kao što su *lebdjelica* za *hoverkraft* ili *pretražnik* za *body scanner*. Ta se upozorenja pogotovo odnose na one strane riječi za koje oduvijek imamo domaću zamjenu jer ne označuju neku novu pojavu koju je potrebno imenovati, poput *kambeka* te na one strane riječi pomoću kojih se nepotrebno objašnjavaju domaće riječi (*konzaltung*). Ipak, jezikoslovci ne mogu zabraniti upotrebu tih stranih riječi, pogotovo kad ih mediji uporno nameću. U pronalasku rješenja vrlo je bitna prilagođenost određenog izraza hrvatskome jezičnom sustavu, pogotovo kad nemamo domaći izraz pa moramo birati između više ponuđenih stranih izraza kao što je slučaj s izrazima *sida* i *AIDS*. Osim toga, upozorava se i na izraze koji su u potpunosti neprilagođeni hrvatskom jeziku ili se izražavaju opisno, ali nemaju prikladnu zamjenu, odnosno zamjena je iz nekog razloga neprihvatljiva, a u tom smo kontekstu spominjali *duty free shop* i *stroj za pranje rublja* uz njihove zamjene koje nisu prihvaćene – *bezdažbinarnica* i *rubljoper*.

Terminologija je također sveprisutan problem jer znanost iznimno brzo napreduje pa je znanstvenicima važno što jednostavnije međunarodno sporazumijevanje, a jezikoslovcima je nemoguće pratiti tako brzi razvoj u svim granama znanosti zbog čega se često nakon nekog vremena javlja istovremena upotreba stranih i domaćih izraza.

Iz navedenih se članaka i primjera može zaključiti da je purizam sveprisutna i vrlo složena pojava jer je sastavni dio jezika koji se neprestano razvija u skladu s razvojem čovječanstva. Prisutan je u svakome jeziku i potreban je za njegov opstanak, ali, naravno, u određenoj mjeri koju mogu odrediti jedino stručnjaci.

Sažetak

U radu se analiziraju teorijski članci o jezičnoj kulturi i purizmu te konkretni primjeri purističkih nastojanja u časopisu *Jezik* od XXI. do XL. godišta.. Postavku o autonomnoj naravi standardnog jezika iznose u *Tezama Praškog lingvističkog kruga* pripadnici Praške škole, među kojima se u navedenoj tematici posebno ističe Bohuslav Havránek. Zagovornici su *Teza* u jezikoslovnoj kroatistici Ljudevit Jonke, koji se ističe iznošenjem postavke o elastičnoj stabilnosti standardnog jezika, te Ivan Esih sa svojih 10 pravila o čistoći jezika. Jezična kultura i purizam podrazumijevaju jedno drugo jer je jezik sam po sebi purističke naravi, a purizam je dio jezične kulture. Upravo i Esih i Jonke smatraju purizam neizbježnom i korisnom pojavom, međutim, slažu se u tome da se ona mora provoditi u određenoj mjeri kako bi se jezik mogao nesmetano razvijati i otvoriti novim komunikacijskim potrebama.

Polazišna je točka u analizi članaka časopisa *Jezik* članak Radoslava Katičića *O purizmu*, a njegovo je objavljivanje ujedno i metodološka granica rada u promišljanju o purizmu i jezičnoj kulturi hrvatskoga jezika. Purizam se često izjednačuje s leksičkim purizmom upravo zbog toga što je on najraširenija pojava pa se prema tome i većina članaka časopisa *Jezik* bavi primjerima leksičkog purizma. Članci u kojima se analiziraju praktični primjeri purizma podijeljeni su na tri dijela: anglizme, nazivlje i ostale primjere purizma koji uključuju novotvorenice, usvojenice ili riječi iz bliskih jezika poput srpskog.

Ključne riječi: standardni jezik, jezična kultura, purizam, elastična stabilnost, posuđenice

Abstract

This paper deals with theoretical articles on language culture and purism, as well as with practical examples of puristic tendencies in the Volumes 21 to 40 of the periodical *Jezik*. The standard language autonomy postulate was brought up in *Prague Linguistic Circle Papers* by the members of Prague school. Bohuslav Havránek is one of the members especially noted for his work in this field. The *Prague Linguistic Circle Papers* were advocated in Croatian linguistics in great part by Ljudevit Jonke, who is prominent for bringing up the principle of elastic stability of standard language, and Ivan Esih, known for his 10 principles on language purism. Language culture and purism imply one another because language in itself is of puristic nature, and purism is a part of language culture. Accordingly, Esih and Jonke regard purism an inevitable and pragmatic phenomenon. However, they agree that it has to be implemented carefully and not unreservedly in order for a language to be able to develop freely and to be open for new communication needs.

The starting point in the analysis of the periodical's articles is an article by Radoslav Katičić *O purizmu* (on purism). Its publishing represents a methodological boundary in the contemplation of purism and language culture in Croatian language. Purism is often identified with lexical purism because lexical purism is the most widespread phenomenon and accordingly, most articles in the periodical *Jezik* deal with this kind of purism. Articles analysing practical examples of purism are divided into three parts: anglicisms, terminology and other examples of purism, including neologisms, loanwords passing into general use or words from close languages, such as Serbian language.

Key words: standard language, language culture, purism, elastic stability, loanwords

Literatura:

- ANIĆ, Vladimir (1974) „Televizijska riječ“ šou. *Jezik XXI*, 5. Str. 157-158.
- BABIĆ, Stjepan (1974) O riječi šou. *Jezik XXI*, 5. Str. 158-160.
- BABIĆ, Stjepan (1975/76) Grape-fruit. *Jezik XXIII*, 3-4. Str. 120-122.
- BABIĆ, Stjepan (1977) Spašavanje ili spasavanje. *Jezik XXXV*, 4. Str. 62-63.
- BABIĆ, Stjepan (1978a) Hoverkraft – nepotrebna tudica. *Jezik XXV*, 5. Str. 158.
- BABIĆ, Stjepan (1978b) Opet o kambeku. *Jezik XXV*, 4. Str. 118.
- BABIĆ, Stjepan (1985) Problemi s kemijskim nazivljem. *Jezik XXXIII*, 1. Str. 31-32.
- BABIĆ, Stjepan (1987) Sida kao jezični problem. *Jezik XXXIV*, 5. Str. 156-157.
- BABIĆ, Stjepan (1981) Nađena zamjena za body scanner. *Jezik XXIX*, 1. Str. 29-31.
- BABIĆ, Stjepan (1988) Standardizacija – stabilizacija književnog jezika. *Jezik XXXV*, 3. Str. 65-77.
- BABIĆ, Stjepan (1988) O tisući i hiljadi opet. *Jezik XXXV*, 3. Str. 89-92.
- BABIĆ, Stjepan (1990) Rubljoper. *Jezik XXXVIII*, 2. Str. 64.
- BABIĆ, Stjepan (1991) Duty free shop – bezdažbinarnica. *Jezik XXXIX*, 2. Str. 64.
- BABIĆ, Stjepan (1992) Zatiranje hrvatskoga nazivlja. *Jezik XL*, 2. Str. 62-63.
- BABIĆ, Zrinka (1992a) Hrvatski glasnički nazivi prema tvorbenim načinima. *Jezik XXXIX*, 4. Str. 97-107.
- BABIĆ, Zrinka (1992b) Glasnički nazivi prema tvorbenome mjestu. *Jezik XL*, 2. Str. 49-55.
- BARIĆ, Eugenija (1982) Mogućnost zamjene višečlanog naziva stroj za pranje. *Jezik XXIX*, 3. Str. 77-80.
- BOŽIČEVIĆ, Juraj (1984) Hrvatsko nazivlje iz područja mjerenja u usporedbi s nazivljem u svjetskim jezicima. *Jezik XXXI*, 3. Str. 79-88.

- BOŽIČEVIĆ, Juraj (1987) Stručno nazivlje – važna osnova znanstvene i tehnološke samostalnosti. *Jezik XXXV*, 1. Str. 10-13.
- BREZINŠČAK, Marijan (1989) Nazivi četvorni metar i kubni metar. *Jezik XXXVII*, 1. Str. 29-32.
- BROZOVIĆ, Dalibor (1970) *Standardni jezik*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- BROZOVIĆ, Dalibor (1977) Tijek teče, tok stoji. *Jezik XXIV*, 5. Str. 154-157.
- ČATIĆ, Igor (1986) Stručno nazivlje i terminologija. *Jezik XXXIV*, 1. Str. 23-26.
- DÜRRIGL, Marija-Ana (1988) Hungarizmi u hrvatskom književnom jeziku. *Jezik XXXV*, 4. Str. 97-100.
- ESIH, Ivan ([1931-1932] 1999) *Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi)*. U: SAMARDŽIJA, Marko (ur.), *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska. 42-48.
- FILIPOVIĆ, Rudolf (1978) Tuđice i jezična kultura. *Jezik XXV*, 5. Str. 138-142.
- JONKE, Ljudevit (1964) *Književni jezik u teoriji i praksi*. Zagreb: Znanje. [2. prošireno izd. 1965]
- JONKE, Ljudevit (1978/79) Zasluge i slabosti hrvatskih vukovaca. *Jezik XXVI*, 1. Str. 5-12.
- KATIČIĆ, Radoslav (1974) O jezičnom purizmu. *Jezik XXI*, 3-4. Str. 84-90.
- KATIČIĆ, Radoslav (1975) Jezična kultura. *Jezik XXIII*, 5-6. Str. 79-91.
- LOKNAR, Vladimir (1983) Očale ili naočale. *Jezik XXXI*, 2. Str. 45-47.
- LUKENDA, Marko (1988) Iz prometnoga nazivlja. *Jezik XXXV*, 5. Str. 143-145.
- MAMIĆ, Mile (1991) Treba li hrvatskomu jeziku staratelj? *Jezik XXXIX*, 3. Str. 74-77.
- MIĆANOVIĆ, Krešimir (2006) *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.
- MIHALJEVIĆ, Milica (1984) Konzalting – što je to i zašto? *Jezik XXXI*, 5. Str. 153-154.
- MIHALJEVIĆ, Milica (1985) Nazivlje i terminologija. *Jezik XXXII*, 5. Str. 148-149.

- MIHALJEVIĆ, Milica (1987) Još o nazivu i terminu, nazivlju i terminologiji. *Jezik XXXIV*, 1. Str. 26-27.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan (1986) *Struktura pesničkog jezika*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- SMITH, Anthony D. (1971) *Theories of Nationalism*. London: Duckworth.
- STANČIĆ, Andrija (1983) Strane reči – smetanja sporazumevanju. *Jezik XXX*, 4. Str. 97-100.
- ŠIMUNDIĆ, Mate (1974) Predstava ili šou. *Jezik XXI*, 5. Str. 156-157.
- ŠKARIĆ, Ivo (1983) Hardware je zapravo željezarija. *Jezik XXX*, 4. Str. 101-103.
- ŠTAMBUK, Anuška (1984) O tvorbi nazivlja elektroničkih računala. *Jezik XXXI*, 4. Str. 119-124.
- TANOCKI, Davor (1987) Perivoj i(li) park. *Jezik XXXIV*, 5. Str. 157-158.
- TANOCKI, Franjo (1985) Još o tuđicama i oko njih. *Jezik XXXIII*, 2. Str. 64.
- THOMAS, George (1975) The calque – an international trend in the lexical development of the literary languages of eighteenth-century Europe. *Germano-Slavica* 6: 21–41.
- THOMAS, George (1988b) Towards a typology of lexical purism in the Slavic literary languages. *Canadian Slavonic Papers* 30: 95-111.
- THOMAS, George (1991) *Linguistic Purism*. New York: Longma Inc.
- TRIŠLER, Mirko (1978) Kambek. *Jezik XXV*, 4. Str. 119.
- Uredništvo Jezika (1985) Tuđice – kamen kušnje jezične kulture. *Jezik XXXIII*, 2. Str. 58-62.
- VACHEK, Josef (1966) *The Linguistic School of Prague: an Introduction to its Theory and Practice*. Bloomington, London: Indiana University Press.
- WRIGHT, Sue (2010) *Jezična politika i jezično planiranje*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.